

Ivan Grohar: Srce Jezusovo, 1900.
Vir: Nadškofjski ordinariat, Ljubljana.

Ana Lavrič

dr., znanstvena svetnica v pokoju
Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU
Novi trg 2, SI – 1000 Ljubljana,
e-naslov: lavric@zrc-sazu.si

SV. MARJETA MARIJA ALAQUE V UMETNOSTI NA SLOVENSKEM

1 PODOBE SRCA JEZUSOVEGA PO VIDENJIH SV. MARJETE MARIJE ALAQUE¹

Leta 1859 je sv. Janez Bosko (1815–1888) v Torinu ustanovil katoliško redovno družbo za vzgojo mladine in jo imenoval po svojem vzorniku sv. Frančišku Saleškem (1567–1622). Frančiškova gorečnost za duše ga je tako prevzela, da je vzel za svojega »njegov« moto »*Da mihi animas, caetera tolle*«, ² škofova ljubeznivost in blagost pa sta postali zgled za don Boskov pedagoški sistem. ³ Iz duhovne bližine s Saleškim je rasla tudi njegova pobožnost do Srca Jezusovega. ⁴ Vrhunec predstavlja veličastna cerkev Srca Jezusovega na Castro Pretorio v Rimu, posvečena leta 1887, katere gradnjo je velikemu vzgojitelju mladine zaupal Leon XIII. ⁵ Z njo je Janez Bosko dopolnil svoje poslanstvo, ki ga nadaljujejo njegovi duhovni sinovi, z njimi pa je vsebinsko povezana tudi tema tega prispevka.

¹ Slovenjena oblika priimka Alakok se v zadnjem času opušča, prim. Janez Zore, Sv. Marjeta Marija Alaque (Alakok), † pobudnica čiščenja presvetega Srca Jezusovega, v: *Leto svetnikov* 4 (ur. Marijan Smolik), Celje 2000, str. 124. V članku je Marjeta Marija Alaque označena z nazivom blažena po beatifikaciji in sveta po kanonizaciji. Zaradi teme o Srcu Jezusovem je v besedilu uporabljen izraz Jezus večinoma tudi v primerih, ko bi bila običajnejša raba izraza Kristus.

Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa *Umetnost na Slovenskem v stičišču kultur* (P6-0061), ki ga iz državnega proračuna financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.

² Sv. Frančišek Saleški mota, ki je usmerjal njegovo pastoralno življenje in ki naj bi bil po izjavi don Boska njegov, dejansko ni nikjer zapisal, gl. Joseph Boenzi, *Da mihi animas. Cry of the pastoral heart of Francis de Sales*, v: »*Da mihi animas cetera tolle*« Symposium, Berkeley 2007, str. 13–24 (objava na: https://www.salesian.online/wp-content/uploads/2022/04/PDFsam_JSS_2007_1.pdf; pridobljeno: 10. 10. 2024).

³ Arnaldo Pedrini, *Don Bosco e la devozione al S. Cuore. Ricerca storico-ascetica* (Opera Salesiana), Roma 1987, str. 15 (dalje: Pedrini, *Don Bosco*).

⁴ Pedrini, *Don Bosco*, str. 10, 15.

⁵ Za don Boskova prizadevanja pri gradnji rimske cerkve Srca Jezusovega gl. Pedrini, *Don Bosco*, str. 45–77.

1.1 Češčenje Jezusa v podobi njegovega telesnega srca

Ljubezen do Božjega Srca, ki jo je sv. Frančišek Saleški gojil in spodbujal v svojih duhovnih spisih in pismih,⁶ je našla plodna tla v okviru ženskega reda Marijinega obiskovanja, t. i. vizitatink ali salezijank, ki ga je ustanovil skupaj s sv. Ivano Frančiško Šantalsko (de Chantal) (1572–1641) v Annecyju leta 1610. Kot glasnica presvetega Srca Jezusovega je glavno vlogo odigrala vizitatinka sv. Marjeta Marija Alacoque (1647–1690), ki je v samostan Obiskanja Device Marije v Paray-le-Monialu vstopila leta 1671 in 1672 opravila redovne zaobljube. V istem letu so nekatere francoske škofije na pobudo sv. Janeza Eudesa (1601–1680), ki si je z apostolsko vnemo prizadeval za liturgično češčenje Jezusovega in Marijinega Srca, smele prvič obhajati praznik Srca Jezusovega.⁷ V naslednjih letih je pobožnost k Jezusovemu Srcu na podlagi prikazovanj in razodetij začela spodbujati Marjeta, ki »je kakor iskra razplamtela ogenj Božje ljubezni in vnela svoje brate in sestre v veri«.⁸ Čeprav je gibanje, ki ga je sprožila, v Cerkvi naletelo na pomisleke in zavračanja, se je pobožnost, ki je bila v srednjem veku pridržana mističnim dušam, kot protiutež hladnemu in pretirano strogemu janzenizmu v novi obliki začela širiti med ljudstvo. K širitvi in teološki utemeljitvi moderne pobožnosti so največ pripomogli jezuiti. S časom se je splošno uveljavil tudi praznik Srca Jezusovega, ki je bil v večjem obsegu prvokrat dovoljen leta 1765, na vesoljno Cerkev pa razširjen šele 1856.⁹

Marjetina videnja Jezusovega Srca so narekovala ustrezno likovno vizualizacijo. V prikazovanjih ji je namreč Jezus sam razodel, da želi biti češčen v podobi svojega telesnega srca, častilcem in krajem, kjer bo ta izpostavljena, pa je obljubil posebne milosti in blagoslov.¹⁰ Svetnica v svojih zapisih poroča o štirih velikih videnjih: prvega je doživela na god sv. Janeza Evangelista 27. decembra 1673, drugega na enega od prvih petkov v prvi polovici leta 1674, tretjega na praznik Marijinega obiskovanja 2. julija 1674, četrtega pa v osmini praznika sv. Rešnjega telesa leta 1675. Za upodobitve je bila odločilna prva vizija, v kateri je videla srce na plamenečem prestolu. Žarelo je bolj kot sonce in bilo prosojno kot

⁶ Za sv. Frančiška Saleškega je bilo Srce Jezusovo sveto zavetišče, človeško srce pa mesto božje podobe in sličnosti, gl. Pedrini, *Don Bosco*, str. 43; Walter S. Melion, »Before Our Lord like a blank canvas before a painter«. The Cult of the Cor Iesu and Its Flemish Emblematic Origins, v: *Journal of Historians of Netherlandish Art*, 16/2, 2024, str. 4–5, objavljeno na: <https://jhna.org/articles/before-our-lord-cult-of-the-cor-iesu-flemish-emblematic-origins/> (pridobljeno: 10. 10. 2024) (dalje: Melion, Before Our Lord).

⁷ Anton Strle, Praznik presvetega Srca Jezusovega, v: *Leto svetnikov 2* (ur. Marijan Smolik), Celje 2000, str. 547–548 (dalje: Strle, Praznik presvetega Srca Jezusovega); Hans J. Limburg, Herz Jesu. I. Geschichte, v: *Lexikon für Theologie und Kirche 5* (ur. Walter Kasper et al.), Freiburg im Breisgau 2017 (posebna izdaja), stp. 51–53.

⁸ Melion, Before Our Lord, str. 5.

⁹ Strle, Praznik presvetega Srca Jezusovega, str. 548. Praznik je bil sprva omejen na Poljsko in nadbratovščino Srca Jezusovega v Rimu.

¹⁰ Anna Coreth, *Liebe ohne Mass. Geschichte der Herz-Jesu-Verehrung in Österreich im 18. Jahrhundert* (Cor ad cor. Schriften im Dienst der Herz-Jesu Verehrung 4), Maria Roggendorf 1994, str. 27, 59–60 (dalje: Coreth, *Liebe ohne Mass*); David Morgan, *The Sacred Heart of Jesus. The Visual Evolution of the Devotion* (Meertens Ethnology Cahier 4), Amsterdam 2008, str. 12 (dalje: Morgan, *The Sacred Heart*).

kristal, imelo je rano, zadano od sulice, obdajala ga je trnjeva krona, nad njim pa se je dvigal križ, znamenje Gospodove brezmejne ljubezni do človeštva in vir vseh njegovih bridkosti.¹¹ Ikonografija srca je imela dotlej v evropski umetnosti že dolgo zgodovino, za Marjetin predstavi svet pa so bile nedvomno odločilne flamske grafične serije¹² in knjige emblemov iz prvih desetletij 17. stoletja, ki so s simboličnimi podobami srca spodbujale k molitvi in duhovnemu zedinjenju s Kristusom.¹³ Iz te tradicije je izšla tudi prva Marjetina podoba Srca Jezusovega, postopno pa se je motiv v skladu z njenimi videnji dalje razvijal in oblikoval.¹⁴

Prva upodobitev, pred katero je Marjeta 20. julija 1685 skupaj z novinkami začela opravljati pobožnost v noviciatu, je bila preprosta perorisba, ki jo je napravila ena izmed njih.¹⁵ Predstavlja krvaveče ranjeno srce s tremi žebli in napisom *CHARITAS* v sredini ter s križem in žarki na vrhu, uokvirjeno s trnjevo krono in obdano z imeni Jezusa, Marije, Jožefa, Joahima in Ane. David Morgan jo v študiji o vizualni evoluciji pobožnosti do Srca Jezusovega označuje za emblem, oblikovan na podlagi emblema reda Marijinega obiskovanja, kakor si ga je zamislil Frančišek Saleški leta 1611. Slednji ga je v pismu Ivani Šantalski opisal kot podobo srca, prebodenega z dvema puščicama in obdanega s trnjevo krono, vrh katerega se dviga križ in sta zapisani imeni Jezusa in Marije.¹⁶ Ko je Marjeta začela širiti pobožnost, sprva znotraj redovne skupnosti, so se začele oblikovati nove različice motiva, poleg risb pa so nastajale tudi grafike za

¹¹ Coreth, *Liebe ohne Mass*, str. 26–27, 58–59, 63. Temeljni vir o videnjih, razširjanju pobožnosti in prvih upodobitvah so Marjetina pisma in njena avtobiografija, ki so izšli v številnih izdajah, gl. mdr. *Heilige Margareta Maria Alacoque, Leben und Offenbarungen von ihr selbst geschrieben und ergänzt durch Zeitgenossen*, Freiburg 1974.

¹² Gre predvsem za izredno vplivno in v 17. stoletju zelo razširjeno serijo z naslovom *Cor Jesu amanti sacrum* Antoniusa Wierixa s konca 16. stoletja, na katero v razpravi o teologiji srca opozarja Henrik von Achen, *Human heart and Sacred Heart: reining in religious individualism. The heart figure in 17th century devotional piety and the emergence of the cult of the Sacred Heart*, v: *Categories of Sacredness in Europa, 1500–1800* (ur. Arne Bugge Amundsen in Henning Laugerud), Oslo 2003, objavljeno na: <https://enid.w.uib.no/library/texts/human-heart-and-sacred-heart-reining-in-religious-individualism-the-heart-figure-in-17th-century-devotional-piety-and-the-emergence-of-the-cult-of-the-sacred-heart/> (pridobljeno: 20. 10. 2024).

¹³ Melion, *Before Our Lord*, str. 1–34, izpostavlja zlasti tri emblemske knjige, natisnjene v Antwerpnu, takrat najpomembnejšem središču jezuitskega založništva, in sicer *Paradisus sponsi et sponsae in quo messis myrrhae et aromatum ex instrumentis ac mysterijs Passionis Christi colligenda* jezuita Johannesa Davida, ki je prvič izšla leta 1607, *Pia desideria emblematis, elegijs et affectibus SS. Patrum illustrata* jezuita Hermana Huga iz leta 1624 in *Schola cordis, sive aversi a Deo cordis ad eundem reductio et instructio* benediktinca Benedicta van Haeften s prvim natisom leta 1629.

¹⁴ Za ikonografijo Srca Jezusovega gl. mdr. Franz Seraph Hattler, *Die bildliche Darstellung des göttlichen Herzens und der Herz-Jesu Idee. Nach der Geschichte, den kirchlichen Entscheidungen und Anforderungen der Kunst beschprochen*, Innsbruck 1894; Albert Walzer, *Das Herz im christlichen Glauben*, v: *Das Herz. 1. Im Umkreis des Glaubens* (ur. Karl Thomae), Biberach an der Riss 1965, str. 107–148; Albert Walzer in redakcija, *Herz Jesu*, v: *Lexikon der christlichen Ikonographie. Allgemeine Ikonographie 2* (Engelbert Kirschbaum et al.), Freiburg im Breisgau 1970, stp. 250–254 (dalje: Walzer in redakcija, *Herz Jesu*); Morgan, *The Sacred Heart*; Margaret Duffy, *Ad imaginem Dei. The Sacred Heart of Jesus – An Iconographic Introduction*, 2017 (dopolnjena verzija 2024), objavljeno na: <https://imaginemdei.blogspot.com/2017/06/the-sacred-heart-of-jesusan.html> (pridobljeno: 20. 10. 2024) (dalje: Duffy, *Ad imaginem Dei*).

¹⁵ Prvo skico naj bi domnevno napravila Marjeta sama, gl. Walzer in redakcija, *Herz Jesu*, stp. 252; prim. Morgan, *The Sacred Heart*, str. 10, s pripombo o nejasnosti njenega izvora.

¹⁶ Morgan, *The Sacred Heart*, str. 5–6, 10; prim. Pedrini, *Don Bosco*, str. 39–41.

osebno pobožnost in slikane podobe, ki so jih za češčenje postavljali na oltarjih in v kapelah.¹⁷

Po Marjetini smrti, ob koncu 17. stoletja, se je z uvodno ilustracijo, ki jo je v knjigi *Neue vom Himmel gesandte Andacht gegen dem Göttlichen Hertz Jesu Christi* (München 1697)¹⁸ objavil jezuit Bernhard Sonnenberg, razširil tudi motiv prestolujočega srca, ki ga je okrog leta 1699 prevzela dunajska bratovščina Srca Jezusovega, prek nje pa je prišel tudi v Ljubljano, kjer ga je leta 1702 za oltar klariške cerkve na platno naslikal Frančišek Karel Remb.¹⁹ Iz prvotnega emblema se je Srce Jezusovo preoblikovalo v bolj ali manj anatomsko pravilno upodobljen telesni organ, ki je skrajno naturalistično obliko dobil v knjigi Josepha de Gallifeta *De cultu sacrosancti Cordis Dei ac Domini Nostri Jesu Christi* (izšla v Rimu leta 1726).²⁰ Knjižno ilustracijo je po risbi, ki jo je izdelal francoski slikar Charles Joseph Natoire (1700–1777), v baker vrezal Pietro Masini.²¹ Zaradi Gallifetovega poudarjanja telesnega srca kot sedeža čustev in osebe je njegova knjiga naletela na kritiko pri Kongregaciji za obrede in povzročila, da se je potrditev praznika Srca Jezusovega za dolgo zavlekla.²²

V teku 18. stoletja se je uveljavil in prevladal »portretni« tip, ki predstavlja Jezusa z vidnim srcem v roki ali na prsih. Delo, ki je odločilno zaznamovalo motiv vse do našega časa in postalo vzor številnim stvaritvam, je po tem, ko je Klemen XIII. leta 1765 potrdil liturgični praznik Srca Jezusovega, kot obeležje tega dogodka po naročilu jezuitov za njihovo cerkev Il Gesù v Rimu leta 1767 naslikal Pompeo Batoni (1708–1787).²³ Umetnik je upodobil Jezusa, ki v roki drži svoje srce (*Cardiophorus*) in ga ponuja gledalcu, s katerim vzpostavlja stik s pogledom. Pozneje se je srce v večini primerov »preselilo« na Jezusove prsi, saj Sveti sedež »srcenosca« uradno ni potrdil,²⁴ od sorazmerja v naravnih pro-

¹⁷ Prim. Morgan, *The Sacred Heart*, str. 6–12.

¹⁸ Bernhard Sonnenberg, *Neue vom Himmel gesandte Andacht gegen dem Göttlichen Hertz Jesu Christi*, München 1697, frontispic (dalje: Sonnenberg, *Neue vom Himmel gesandte Andacht*). V prvi izdaji knjige, ki jo je natisnil Sebastian Rauch leta 1695, ilustracij še ni.

¹⁹ Ana Lavrič, Bratovščine v klariških samostanih na Kranjskem. Njihova umetnostna in duhovna dediščina, v: *Acta historiae artis Slovenica* 25/1, 2020, str. 31–33 (dalje: Lavrič, Bratovščine).

²⁰ Joseph de Gallifet, *De cultu sacrosancti Cordis Dei ac Domini Nostri Jesu Christi in variis christiani orbis provinciis jam propagato*, Roma 1726 (dalje: Gallifet, *De cultu sacrosancti Cordis Dei*). Za Gallifetovo pojmovanje srca gl. Morgan, *The Sacred Heart*, str. 14, 15.

²¹ Gallifet, *De cultu sacrosancti Cordis Dei*, ilustracija med str. 138 in 139. Grafika s signaturama *Carolus Natoyr del. / Petrus Massini sculp.* kaže Jezusovo Srce kot anatomsko realen človeški organ (hkrati z njim je na enak način upodobljeno tudi Marijino Srce). Podnapis se glasi: *SS. Cor Iesu his insignibus instructum in visione Coelesti Ven: Mat: Marg:/ Alacoque Ord. Visit: B. V. M. monstratum est./ Placuit autem SS. Cor in sua naturali forma ac magnitudine qualis in hu:/mano corpore esse solet sculpi facere.*

²² Morgan, *The Sacred Heart*, str. 15–16.

²³ Za Batonijevo sliko gl. Christopher M. S. Johns, That Amiable Object of Adoration. Pompeo Batoni and the Sacred Heart, v: *Gazette des Beaux-Arts* 132, 1998, str. 19–28.

²⁴ Dieter Harmening, Herz Jesu. IV. Ikonographie, v: *Lexikon für Theologie und Kirche* 5 (ur. Walter Kasper et al.) Freiburg im Breisgau 2017 (posebna izdaja), stp. 55.

porcih pa se je organ sčasoma pomanjšal v simbol oziroma ikono.²⁵ Na ta način je umetnost skušala odvrniti očitke na račun pretiranega realizma srca in Jezusovega »raztelesenja«, ki so jih podobe pogosto zbujale.²⁶ Sicer pa se je motiv skozi 19. stoletje razvil v »simpatetičen portret« Jezusa, ki priteguje gledalca z direktnim pogledom in ga hkrati povezuje s srcem ter na ta način vzpostavlja z njim čustveno sozvočje.²⁷

2 MARJETA MARIJA ALAQUE OD ZGODOVINSKEGA DO SVETNIŠKEGA LIKA

2.1 Povezanost z ikonografijo Srca Jezusovega

Ikonografija Srca Jezusovega in Marjetina ikonografija sta tesno povezani, saj je prva vplivala na drugo. In medtem ko je prva v tuji literaturi obsežno in sistematično obdelana, so raziskave druge parcialne, strnjene predvsem v kratkih enciklopedičnih in leksikalnih geslih.²⁸ Pričujoči pregled poleg slednjih upošteva tudi gradivo, zlasti slikovno, objavljeno na svetovnem spletu. Podobe Marjete Marije Alacoque so bile v baročnem času še razmeroma redke, vidno pomnožile pa so se v 19. in 20. stoletju, ko je mistikinja z beatifikacijo leta 1864 in kanonizacijo 1920 postala aktualen umetnostni motiv. Upodabljajo jo v črnem habitu salezijank, s podobo Srca Jezusovega kot atributom. Srečamo jo bodisi kot samostojen lik bodisi v prizoru Jezusovega prikazovanja, ki se opira na njeno videnje leta 1675, včasih tudi v družbi s svetniki ali s pobožnimi predstavniki ljudstva, s katerimi časti Srce Jezusovo.

2.2 Marjeta kot samostojen lik

V primerih, ko Marjeta nastopa samostojno, gre največkrat za upodobitve portretnega značaja. Te se običajno zgledujejo po sliki iz samostana vizitatink v Paray-le-Monialu, ki velja za njen portret in jo predstavlja z na prsih prekrižanimi rokami v drži češčenja (sl. 1).²⁹ V naslonu na ta portret so nastale tudi upodobitve, ki so se uveljavile z razglasitvijo Marjete za blaženo, zaradi česar

²⁵ Morgan, *The Sacred Heart*, str. 25.

²⁶ Za kritike motiva gl. Morgan, *The Sacred Heart*, str. 15, 16, 17, 24, 38–39.

²⁷ Morgan, *The Sacred Heart*, str. 22–24, 27, 28.

²⁸ Za ikonografijo gl. Lieselotte Schütz, Margareta Maria Alacoque, v: *Lexikon der christlichen Ikonographie. Ikonographie der Heiligen* 7, Freiburg im Breisgau 1974, stp. 505 (dalje: Schütz, Margareta Maria Alacoque); gl. mdr. tudi Heinrich Detzel, *Christliche Ikonographie. Ein Handbuch zum Verständnis der christlichen Kunst. 2. Die bildlichen Darstellungen der Heiligen*, Herder, Freiburg im Breisgau, 1894, str. 512; Karl Künstle, *Ikonographie der christlichen Kunst. 2. Ikonographie der Heiligen*, Freiburg im Breisgau 1926, str. 425; Elisa Ricci, *Mille santi nell'Arte*, Ulrico Hoepli, Mailand 1931, str. 418; Louis Réau, *Iconographie de l'Art chrétien. Ikonographie des Saints* 3/1, Paris 1958–1959, str. 42.

²⁹ Reprodukcijsko Marjetinega portreta je mdr. objavil Osvaldo Murdocca, *Lettura e analisi del testo. Autobiografia di Margherita Maria Alacoque*, Roma 2009, <https://www.osvaldomurdocca.it/wp-content/uploads/2017/03/S.Margherita-Maria-Alacoque.pdf> (prijeto: 20. 10. 2024). Kopijo portreta hranijo v župniji Verosvres, v katero spada Marjetin rojstni kraj L'Hautecour.

jim je bil seveda dodan atribut, in sicer emblematična risba, s katero je vidkinja julija 1685 z novinkami začela opravljati pobožnost v samostanu. V takšni obliki je novo blaženo prezentiral kip, ki so ga postavili v Paray-le-Monialu v njej posvečeni kapeli,³⁰ med ljudstvom pa so ta tip razširjale grafike. Tista, ki je nastala po risbi Saviniena Petita (1815–1878), kaže Marjeto v tričetrtinskem izrezu (sl. 2),³¹ medtem ko jo je Johann Lindner (1839–1906) leta 1870 predstavil doprsno (sl. 3).³² Lindnerjevo podobico je izdal umetnostni zavod Mayer v Münchnu, tej pa je sledila vrsta podobnih tiskov in slik. Oblikovale so se tudi različice z Marjeto, ki namesto risbe oziroma slike v rokah drži prt s ponazoritvijo srca ali pa plastično oblikovano srce samo, kot ga denimo vidimo na reliefu Petra Paula Metza (dokumentiran od 1862 dalje) iz 1896 v Merazhofnu (Leutkirch im Allgäu) (sl. 4)³³ ali na kipu Maxima Reala del Sarta (1888–1954) v baziliki presvetega Srca Jezusovega v Parizu.³⁴

2.3 V prizoru adoracije presvetega Srca

Srce kot organ, ne le emblem, se je ob Marjeti pojavljalo že od konca 17. stoletja dalje, in sicer na upodobitvah njene kontemplacije oziroma adoracije presvetega Srca v navzočnosti angelov. Flamska slika iz časa po njeni smrti jo kaže, ko se, kleče ob razpelo, ozira v nebo, na katerem žari presveto Srce, obdano z angeli adoranti.³⁵ Charles Joseph Natoire jo je leta 1726 postavil na oblake med muzicirajoče angele, ki častijo plameneče Srce Jezusovo, ona pa se jim pridružuje v drži pobožne zbranosti (sl. 5).³⁶ Corrado Giaquinto (1703–1766) je sceno z redovnico v kontemplaciji žarečega, s trnjem obdanega in s križem kronanega Jezusovega Srca uprizoril na odru, ki se skozi razgrnjene zavese odpira v zlata nebesa z neštevilno množico angelskih glav. Slika je nastala okoli leta 1765 in torej sovпада s cerkveno potrditvijo praznika Srca Jezusovega.³⁷

³⁰ Za razglednico gl. <https://www.geneanet.org/cartes-postales/view/155023#0> (pridobljeno: 20. 10. 2024).

³¹ Prim. Morgan, *The Sacred Heart*, str. 9, z reprodukcijo; gl. https://www.researchgate.net/figure/Fig-Engraving-of-Alacoque-holding-Sacred-Heart-drawing-after-Savinien-Petit_fig1_37710889 (pridobljeno: 22. 10. 2024).

³² Ana Lavrič, zasebni fotoarhiv. Za sliko gl. tudi https://www.delcampe.net/en_GB/collectables/devotion-images/image-pieu-se-19eme-la-bienheureuse-marguerite-marie-alacoque-presentant-limage-du-sacre-coeur-1490160739.html (pridobljeno: 22. 10. 2024).

³³ Za sliko gl. https://sl.m.wikipedia.org/wiki/Slika:Merazhofen_Pfarrkirche_Chorgest%C3%BChl_links_Margaretha_Maria_Alacoque.jpg (pridobljeno: 22. 10. 2024).

³⁴ Za sliko gl. <https://www.alamy.com/stock-photo-statue-of-st-margaret-mary-in-the-basilica-of-the-sacred-heart-in-171423811.html> (pridobljeno: 22. 10. 2024).

³⁵ Za sliko gl. <https://www.mutualart.com/Artwork/Lapparition-du-Sacre-Cour-a-sainte-Margu/7C33AE9DC4056DC1> (pridobljeno: 22. 10. 2024).

³⁶ Gallifet, *De cultu sacrosancti Cordis Dei*, ilustracija na str. II/1. Za spletno objavo gl. https://books.google.si/books/about/De_cultu_Sacrosancti_Cordis_Dei_ac_Domin.html?id=VmbyK3tnm18C&redir_esc=y (pridobljeno: 10. 10. 2024).

³⁷ Za reprodukcijo gl. Duffy, *Ad imaginem Dei*, <https://imaginemdei.blogspot.com/2017/06/the-sacred-heart-of-jesus.html> (pridobljeno: 22. 10. 2024). Slika Corrada Giaquinta iz zasebne zbirke zbuja ikonografske pomisleke tako zaradi barvno neustreznega habita upodobljenke kot tudi zaradi svetniških žarkov okoli njene glave (ki bi sicer utegnili biti poznejši dodatek), saj Marjeta v času nastanka slike še ni bila niti beatificirana.

2.4 V prizoru videnja

Poleg samostojnega lika srečamo Marjeto tudi v prizoru videnja, v katerem ji Jezus razodeva svoje srce. Ena najzgodnejših upodobitev te vrste je grafika Johanna Ulricha Bibergerja (ok. 1670–1718), objavljena leta 1697 kot ilustracija v že omenjeni knjigi Bernharda Sonnenberga *Neue vom Himmel gesandte Andacht gegen dem Göttlichen Hertz Jesu Christi* (sl. 6).³⁸ Skladno z razvojem motiva se Srce Jezusovo prikazuje Marjeti na žarečem prestolu, postavljenem na kopo oblakov, medtem ko Jezus sam stoji za njo in ji s prstom kaže na srce.³⁹ V zgoraj omenjeni Gallifetovi knjigi *De cultu sacrosancti Cordis Dei ac Domini Nostri Jesu Christi* jo je Charles Joseph Natoire leta 1726 dvignil v nebeško sfero, kjer ji Zveličar s križem sredi trume angelov kaže svoje goreče srce, ki ga drži v desnici (sl. 7).⁴⁰ Zares aktualen je prizor videnja postal šele v 19. stoletju. Po pomenu in kakovosti izstopa podoba v Vatikanski pinakoteki, ki jo je za Marjetino beatifikacijo naslikal Francesco Podesti (1800–1895), v litografijo, natisnjeno v Rimu, pa v tem času prenesel Guglielmo Guglielmi (roj. 1832) (sl. 8). Umetnik je novo blaženo upodobil na klečalniku, s knjigo v roki, Jezusa pa tik ob njej v pozi in oblačilu vstalega Zveličarja, z vidnim srcem na prsih.⁴¹ Guglielmi je napravil še drugo varianto, na kateri Jezus, ki se je v spremstvu angelov na oblaku spustil do na tleh klečeče Marjete, nosi običajno obleko, razprto na prsih (sl. 9).⁴² Med umetniki, na katere je vplivala Podestijeva kompozicija, naj omenimo vsaj Antonia Ciserija (1821–1891), ki je leta 1879 naslikal Razodetje Srca Jezusovega bl. Marjeti Mariji Alacoque za cerkev Srca Jezusovega v Firencah (sl. 10).⁴³

Sicer pa so po beatifikaciji natisnili vrsto grafik, ki so uvajale standardni tip omenjenega prizora. Dogodek se odvija v kapeli, kjer pred oltarjem stoji

³⁸ Sonnenberg, *Neue vom Himmel gesandte Andacht*, ilustracija med str. 156 in 157. Za spletno objavo gl. https://books.google.si/books/about/Neue_vom_Himmel_gesandte_Andacht_gegen_d.html?id=GEg9AAAAAJ&redir_esc=y (pridobljeno: 10. 10. 2024).

³⁹ Prim. Coreth, *Liebe ohne Mass*, str. 31 (repr.), 237. Za spletno objavo gl. https://books.google.si/books/about/Neue_vom_Himmel_gesandte_Andacht_gegen_d.html?id=GEg9AAAAAJ&redir_esc=y (pridobljeno: 10. 10. 2024).

⁴⁰ Gallifet, *De cultu sacrosancti Cordis Dei*, ilustracija na str. 1. Za spletno objavo gl. https://books.google.si/books/about/De_cultu_Sacrosancti_Cordis_Dei_ac_Domini.html?id=VmbyK3tnm18C&redir_esc=y (pridobljeno: 10. 10. 2024).

⁴¹ Litografija iz zbirke *Raccolta delle stampe* Adalberto Sartori je opremljena z napisom: *B. Margherita Maria Alacoque / religiosa della Visitazione di S. Maria / dalla santità di N. S. Pio IX Pont. Mass. / Innalzata solennemente agli onori di Beata (Cav. Franc. Podesti dip., G. Guglielmi Lit dal cartone, Roma Danesi imp.* Objavljena je na: <https://www.raccoltastampesartori.it/opere/b-margherita-maria-alacoque-religiosa-della-visitazione-di-s-maria-dalla-santita-di-n-s-pio-ix-pont-mass-innalzata-solennemente-agli-onori-di-beata-cav-franc-podesti-dip-g-guglielmi-lit-dal-cartone-roma-danesi-imp> (pridobljeno: 28. 10. 2024).

⁴² Litografija iz zbirke *Raccolta delle stampe* Adalberto Sartori je opremljena z napisom: *B. Margherita Maria Alacoque / religiosa della Visitazione di S. Maria / dalla santità di N. S. Pio IX Pont. Mass. / Innalzata solennemente agli onori di Beata (G. Guglielmi Lit, Roma Danesi imp.* Objavljena je na: <https://www.raccoltastampesartori.it/opere/b-margherita-maria-alacoque-religiosa-della-visitazione-di-s-maria-dalla-santita-di-n-s-pio-ix-pont-mass-innalzata-solennemente-agli-onori-di-beata-g-guglielmi-lit-roma-danesi-imp> (pridobljeno: 28. 10. 2024).

⁴³ Sliki so namestili na oltar junija 1879, gl. <https://catalogo.cultura.gov.it/detail/HistoricOrArtisticProperty/0900194052> (pridobljeno: 28. 10. 2024). Barvna reprodukcija z datacijo 1888 je objavljena na: https://sl.wikipedia.org/wiki/Marjeta_Marija_Ala-kok (pridobljeno: 28. 10. 2024).

ali na oblakih lebdi Jezus, ki kaže Marjeti na svoje srce ali pa razširja roki in jo blagoslavlja, včasih tudi ožarja s svetlobo, ki sije iz njegovih ran. Mistikinja kleči na tleh v pozi češčenja, bodisi s sklenjenimi bodisi z razprtimi rokami. Ker je videnje doživela med molitvijo pred Najsvetejšim, je na menzi običajno izpostavljena monštranca. Med zgodnejše upodobitve sodi jeklorez iz leta 1866 iz serije nazarenskih tiskov Društva za širjenje verskih podob v Düsseldorfu, ki ga je porisbi Petra Molitorja vrezal Joseph Kohlschein. Jezus se prikazuje Marjeti stoječ na oblaku nad menzo, ona pa kleči na podiju pred oltarjem in v molitvi sklepa roke.⁴⁴ Preprosta in precej statična je tudi kompozicija na jeklorezu iz leta 1870 (sl. 11),⁴⁵ živahnejše in zanimivejše pa so nekoliko mlajše podobice, ki jih je v barvnem tisku v več verzijah v Metzu izdal Paulin Didion (1831–1879) v spomin na velika romanja v Paray-le-Monial, ki so se začela leta 1873 (sl. 12).⁴⁶ Na njih je, ločeno od vizije, v spodnjem delu kompozicije prikazana tudi slovesna procesija romarjev iz francoskih mest s številnimi banderi.⁴⁷ Prizora ločuje napisni trak z besedami, ki jih je Jezus izrekel Marjeti v viziji leta 1675: »*Glej to srce, ki je ljudi tako ljubilo.*« Stavek so razširjali tudi drugi nabožni tiski, na primer podobica, ki jo je izdal založnik Bouasse-Lebel v Parizu (Saint-Sulpice) (sl. 13).⁴⁸

Razglasitev Marjete za svetnico 13. maja 1920 je pospremila slika, ki jo je po naročilu papeža Benedikta XV. v letih 1919–1920 napravil Carlo Muccioli (1857–1931) in po kateri so za to priložnost v Rimu natisnili tudi spominske podobice (sl. 14).⁴⁹ Po sliki je bil v letih 1920–1925 v baziliki sv. Petra v Rimu izdelan mozaik (sl. 15), ki je nadomestil staro oltarno podobo; oltar je bil zato leta 1923 znova posvečen.⁵⁰ Standardni prizor prikazovanja je Muccioli postavil v bogato opremljen sakralni ambient, priličen Petrovi baziliki, kar je v simbolični govorici mogoče razumeti kot dokončno pritrdilno besedo Cerkve v presoji Marjetinih videnj in tem sledeče pobožnosti.

⁴⁴ Manfred Becker-Huberti, »Ächt religiöse Bilder«. *Die Stahlstiche des Vereins zur Verbreitung religiöser Bilder in Düsseldorf von 1842–1943*, objavljeno na: <https://nazarener-stiche.de/vorwort.html> (pridobljeno: 28. 10. 2024). Za reprodukcijo pod št. 244–1866 gl. Werkverzeichnis, na: <https://nazarener-stiche.de/werke.htm> (pridobljeno: 22. 10. 2024).

⁴⁵ Grafika je objavljena v: Vera Schaubert, Hanns Michael Schindler, *Bildlexikon der Heiligen, Seligen und Namenspatrone*, Augsburg 1999, str. 443 (dalje: Schaubert in Schindler, *Bildlexikon*). Prim. objavo z napačnim naslovom in letnico 1860 na: <https://www.alamy.de/christus-erscheint-maria-magdalena-historischer-stahlstich-aus-einer-bibel-1860-image381648989.html> (pridobljeno: 28. 10. 2024).

⁴⁶ Ana Lavrič, zasebni fotoarhiv. Za sliko gl. tudi <https://www.alamy.com/stock-photo-alacoque-and-jesus-56736274.html> (pridobljeno: 22. 10. 2024).

⁴⁷ Na različicah se menjavajo tudi podnapisi: tako se npr. na eni omenjajo posvetitev Jezusovemu Srcu in romanja v Paray-le-Monial, na drugi sta natisnjena kratka posvetilna molitev in opis romanja.

⁴⁸ Za sliko gl. <https://www.heiligen-legende.de/margareta-maria-alacoque/> (pridobljeno: 22. 10. 2024).

⁴⁹ Podobica z reprodukcijo je opremljena z napisom: *Apparizione di Gesù / alla discepola prediletta del suo Cuore / Margherita Maria Alacoque (Giugno 1675) / Quadro che S. Santità Benedetto XV fece dipingere per la Basilica Vaticana nella santificazione della Beata. / Carlo Muccioli dip., Danesi Roma imp.* Za objavo gl. <https://picclick.it/870-Santino-antico-Santa-Margherita-Maria-Alacoque-da-196154475780.html> (pridobljeno: 28. 10. 2024).

⁵⁰ Gl. <https://stpetersbasilica.info/Altars/SacredHeart/SacredHeart.htm.imhbak.2010-02-05> (pridobljeno: 10. 10. 2024).

2.5 V dvojicah in skupinah

Marjeta se pojavlja tudi v paru s kakim duhovno sorodnim svetnikom oziroma v skupinskih prizorih češčenja Srca Jezusovega. Običajno jo spremljajo sveti predhodniki, povezani z Jezusovim Srcem in njegovim češčenjem, ter njeni sodobniki, sotrudniki pri uvajanju nove pobožnosti, včasih tudi kaka svetniška oseba iz novejšega časa, ki se je v tej pobožnosti posebej odlikovala. Največkrat so to: sv. Janez Evangelist, sv. Frančišek Asiški (1181/82–1226), sv. Gertruda Velika (1256–1301/02), sv. Katarina Sienska (1347–1380), sv. Terezija Velika (1515–1582), sv. Frančišek Saleški, sv. Ivana Šantalska, sv. Janez Eudes in Marjetin spovednik sv. Klavdij de la Colombière (1641–1682). S Saleškim jo srečamo na primer že leta 1690 na francoskem bakrorezu v prizoru adoracije presvetega Srca,⁵¹ s spovednikom Colombièrom pa na nekoliko mlajši sliki v njemu posvečeni kapeli v Paray-le-Monialu (sl. 16). Slednja je ikonografsko izjemna, ker uprizarja dogodek, ko je Gospod Marjeti med mašo, ki jo je daroval pater Klavdij, pri svetem obhajilu pokazal svoje Srce kot ognjeno peč in njuni srci, združeni v njem, v pomenu večnega bratstva in sestrstva v Kristusu.⁵² Romain Cazes (1808–1881), ki je okoli leta 1870 zasnoval podobo za kapelo Srca Jezusovega v cerkvi sv. Trojice v Parizu, je Marjeto postavil v družbo sv. Janeza Evangelista, sv. Marije Magdalene, sv. Dominika (1170–1221), sv. Frančiška Asiškega in sv. Terezije Velike.⁵³ Luc Barbier (1903–1989) pa ji je v letih 1965–1966 na stenski sliki v kapeli prikazovanj v Paray-le-Monialu v prizoru češčenja Srca Jezusovega pridružil Mater Božjo, sv. Janeza Evangelista, sv. Pavla (1. stol.), sv. Frančiška Asiškega, sv. Frančiška Saleškega, sv. Ivano Šantalsko, sv. Janeza Eudesa, sv. Klavdija de la Colombièra, Karla de Foucaulda (1858–1916), ki je bil tedaj šele v postopku za beatifikacijo, in nedolgo prej umrlega Matea Crawley-Boeveya (1875–1960), modernega apostola presvetega Srca (sl. 17).⁵⁴

V evropski umetnosti je med številnimi deli na našo temo nemalo nadpovprečnih stvaritev, ki presegajo šablonske ponovitve. Navedeni primeri umetniške kvalitete posebej ne izpostavljajo; izbrani so predvsem z vidika razvoja Marjetine ikonografije na poti od njenega zgodovinskega do svetniškega lika, kar je tudi osnova za globlje razumevanje in umestitev slovenskega gradiva.

⁵¹ Grafiko hrani Musée des Beaux-Arts v mestu Rennes. Reprodukcijska je objavljena v: Duffy, *Ad imaginem Dei*, <https://imaginemdei.blogspot.com/2017/06/the-sacred-heart-of-jesusan.html> (pridobljeno: 25. 10. 2024).

⁵² Prim. Melion, *Before Our Lord*, str. 6.

⁵³ Za sliko gl. [https://fr.wikipedia.org/wiki/%C3%89glise_de_la_Sainte-Trinit%C3%A9_de_Paris#/media/Fichier:Eglise_de_la_Trinit%C3%A9_@_Paris_\(31076374740\).jpg](https://fr.wikipedia.org/wiki/%C3%89glise_de_la_Sainte-Trinit%C3%A9_de_Paris#/media/Fichier:Eglise_de_la_Trinit%C3%A9_@_Paris_(31076374740).jpg) (pridobljeno: 25. 10. 2024).

⁵⁴ Luc Barbier je fresko s prizorom sv. Marjete Alacoque v ekstazi ustvaril pod vplivom Teilharda de Chardina, kar se kaže predvsem v koncentričnih valovih, ki dajejo vtis, kakor da želijo svetlobni sijaj Srca Jezusovega razpršiti do konca vesolja, gl. Ricky Barbier, Suzy Ortis, *Luc Barbier 1903–1989*, Châtillon-sur-Chalaronne 2006, str. 108–109, sl. 68; objavljeno tudi na: <https://eliasicons.blogspot.com/p/fresco-paray-le-monial.html> (pridobljeno: 29. 10. 2024). Za sliko gl. <https://www.jesuites.com/les-jesuites-bien-presentes-au-jubile-de-paray-le-monial/> (pridobljeno: 29. 10. 2024). Za Chardinovo doživljanje Srca Jezusovega gl. Morgan, *The Sacred Heart*, str. 40–42.

3 UPODOBITVE MARJETE MARIJE ALACIQUE NA SLOVENSKEM

3.1 Velika časovna distanca med pojavom Srca Jezusovega in nastopom Marjete v slovenski umetnosti

Pobožnost, ki se je razširila na podlagi razodetja Jezusovega Srca Marjeti Mariji Alacoque, je kmalu dosegla tudi slovenske dežele. Pesem *Jezus, bodi češčenu Srce tvoje presvetu* kaže, da je bila med Slovenci navzoča že za časa Marjetinega življenja,⁵⁵ načrtno spodbujati in gojiti pa jo je začela ljubljanska klariška bratovščina Srca Jezusovega, ustanovljena leta 1702. Bila je med najzgodnejšimi v Srednji Evropi, saj je zaživela neposredno za dunajsko, ki je kot prva na tem območju delovala pri tamkajšnjih uršulinkah od leta 1699.⁵⁶ Kot je bilo omenjeno, so ljubljanske klarise že leta 1702 za svojo cerkev pridobile Rembovo *Srce Jezusovo*, naslikano v skladu z Marjetinimi videnji. Motiv se je nato v slovenskem prostoru razširil zlasti na grafičnih listih oziroma podobnicah in tudi kot del cerkvene opreme (lep primer je oljna slika v cerkvi sv. Jožefa v Slovenski Bistrici iz ok. 1774),⁵⁷ v času jožefinskih reform, zlasti pod ljubljanskim škofom Karlom Janezom Herbersteinom (1772–1787), pa je postal nezaželen. Škofu se je namreč pobožnost do Srca Jezusovega in posledično njena likovna vizualizacija zdela vse preveč konkretna, mesena in je Jezusa preveč raztelešala.⁵⁸ Motiv je znova postal aktualen z restavracijo katolištva v drugi polovici 19. stoletja, zlasti po splošni uvedbi praznika leta 1856 in posvetitvi človeštva Srcu Jezusovemu 1899.

Marjeta je stopila v ospredje po beatifikaciji leta 1864. Po doslej zbranih podatkih so se njene upodobitve na Slovenskem pojavile šele po tem letu, in sicer v zadnji četrtini 19. stoletja, in se pomnožile v prvih dveh desetletjih naslednjega, v splošnem pa so redke in v precejšnji meri uvožene iz tujine.⁵⁹ Misti-

⁵⁵ Marijan Smolik, *Odmev verskih resnic in kontroverz v slovenski cerkveni pesmi od začetkov do konca 18. stoletja* (ur. Matija Ogrin), 2011, odst. 1381, 1496–1497 (2. elektronska izdaja), eZMono, <http://ezb.ijs.si/fedora/get/ezmono:ovr/VIEW/>; pridobljeno: 20. 10. 2024).

⁵⁶ Gallifet, *De cultu sacrosancti Cordis Dei*, str. II/166, v seznamu bratovščin Srca Jezusovega in Srca Marijinega, ki se začena z letom 1693, ljubljansko postavlja na 47. mesto: 47) *In Eccl. Monialium Sanctae Clarae, Civitatis Labacensis. Datum 10. Maji 1702*. Več o bratovščini: Lavrič, *Bratovščine*, str. 28, 29.

⁵⁷ Simona Kostanjšek Brglez, *Preobrazbe mesta. Zgodovinska, arhitekturna in umetnostna dediščina Slovenske Bistrice*, Slovenska Bistrica 2022, str. 96, 97.

⁵⁸ Regalat Čebulj, *Janzenizem na Slovenskem in frančiškani Donesek h kulturni zgodovini Slovencev* (inavguralna disertacija), Ljubljana 1922, str. 20–21; Ana Lavrič, Vizitacije kot vir za slovensko zgodovino, v: *Grafenauerjev zbornik* (ur. Vincenc Rajšp), Ljubljana 1996, str. 488; Ana Lavrič, *Cerkvena umetnost na naših tleh v primežu razsvetljenega absolutizma in janzenističnega rigorizma, v: Vita artis perennis. Ob osemdesetletnici akademika Emilijana Cevca* (ur. Alenka Klemenc), Ljubljana 2000, str. 457.

⁵⁹ Med upodobitve Marjete Marije Alacoque se napačno uvršča tudi kip s stranskega oltarja v cerkvi Lurške Matere Božje na Polšniku (gl. https://sl.wikipedia.org/wiki/Marjeta_Marija_Alakok; pridobljeno: 10. 9. 2024), ki pa dejansko predstavlja sv. Marjeto Kortonsko, kar poleg habita dokazuje tudi pes, ki stoji ob svetničnih nogah. Gospodu Marku Mrlaku, soupravitelju župnije Polšnik, ki mi je prijazno posredoval fotografski posnetek, se najlepše zahvaljujem.

kinja je največkrat upodobljena v prizorih Jezusovega prikazovanja in češčenja Srca Jezusovega, na oltarnih nastavkih pa nekajkrat nastopa tudi kot samostojen lik. Srečujemo jo med drugim v kontekstu s Srcem Marijinim oziroma Našo Ljubo Gospo presvetega Srca Jezusovega ter Lurško Materjo Božjo, torej z liki, ki so zaživel ali se na novo uveljavili z nazarensko usmerjeno umetnostjo v drugi polovici 19. stoletja.⁶⁰ Dela so nastajala po srednjeevropskih in francoskih predlogah, Marjetine rimske proslavitvene podobe pa na tukajšnjo produkcijo niso vplivale.

3.2 Prizori Marjetine vizije

Ob trenutnem poznavanju slovenskega gradiva moramo po starosti na začetek uvrstiti monumentalno podobo Videnje bl. Marjete Marije Alacoque, ki jo je za frančiškansko cerkev sv. Jakoba v Kamniku leta 1876 naslikal v mestu delujoči Matija Koželj (1842–1917) (sl. 18).⁶¹ V tron velikega oltarja jo nameščajo v mesecu juniju, ki je posvečen Jezusovemu Srcu.⁶² Koželjev opus obsega vrsto slik Srca Jezusovega, ki jih je največkrat zasnoval kot pendant Marijinemu Srcu.⁶³ Večinoma gre za rutinska dela, pri katerih si je prizadeval za idealno lepoto v skladu z nazarenskim idealom in različice tega tipa stereotipno ponavljal. Enaka prizadevanja razkriva tudi slika pri kamniških frančiškanih, ki pa je vsebinsko razširjena v prizor razodetja Srca Jezusovega vizitatinki Marjeti. Vidkinja z rahlo nakazano avreolo, oblečena v redovni habit in z rožnim vencem za pasom v molitveni drži kleči v kapeli pred oltarjem, na katerem je v monštranci izpostavljeno sveto Rešnje telo. Knjigo je odložila na tla in se zazrla v Jezusa, ki se je na osvetljenem oblaku z neba spustil prednjo in ji z roko kaže na svoje prebodeno, s trnjem ovito in s križem kronano plameneče in žareče Srce. Na njegovih rokah so vidne rane. Figuralni del slike v toplih rjavih tonih, ki sicer deluje nekoliko toga, dopolnjuje naslikan črnosiv arhitekturni podstavek, ki prizor »dviguje« na tolikšno višino, da ga tabernakelj ne zakriva. V kartuši podstavka so zapisane Jezusove besede, izrečene Marjeti v mesecu juniju 1675: »POGLEJ TO SERCE, KATERO JE LJUDI / TAKO GOREČE LJUBILO!« / (Besede Jezusove do zveličane Marjete Marije Alakok.) Ohranjena šrafirana

⁶⁰ Andreja Žigon, *Cerkveno stensko slikarstvo poznega 19. stoletja na Slovenskem*, Celje 1982, str. 94 (dalje: Žigon, *Cerkveno stensko slikarstvo*); prim. Kristina Preininger, *Opus Matevža Langusa* (diplomsko delo), Filozofska fakulteta, Ljubljana 2002, str. 58.

⁶¹ France Stele, *Politični okraj Kamnik. Topografski opis* (Umetnostni spomeniki Slovenije), Ljubljana 1929, str. 65 (dalje: Stele, *Politični okraj Kamnik*); Andreja Žigon in Borut Rovšnik, *Matija Koželj 1842–1917*, Kamnik 1986, str. 17, 76: kat. št. 97, repr. 67 (dalje: Žigon in Rovšnik, *Matija Koželj*). Koželjeva monumentalna slika meri 365 x 209 cm, signirana in datirana je spodaj desno: *MK / 1876*.

⁶² Fotografijo oltarne slike, ki jo je bilo treba za to priložnost dvigniti v oltarno nišo in ki jo je strokovno posnel g. Tomaž Lauko, je z veliko prijaznostjo in širokosrčnostjo priskrbel p. mag. Ciril Božič; s tem dejanjem se je pridružil praznovanju jubileja svojega študijskega kolega prof. dr. Bogdana Kolarja.

⁶³ Znale so slike za Sela pri Kamniku (1864), Podgorje (1865), Šmartno v Tuhinju (1867), Mengeš (1883), Šentvid pri Stični (1887), Homec pri Kamniku (1898), Kamnik (1898, 1901), Volčji potok (1908) in Tunjice, gl. Žigon in Rovšnik, *Matija Koželj*, passim.

risba na mreži kaže, da je Koželj kompozicijo prenesel s predloge.⁶⁴ Najbližji med znanimi evropskimi primerki ji je zgoraj omenjeni jeklorez iz leta 1870, od katerega se sicer razlikuje v detajlih. Po delitvi slike na zgornji in spodnji del, ki ju povezuje Jezusov citat, pa nas delo spomni tudi na podobico s slovesno procesijo v Paray-le-Monialu, ki jo je v sedemdesetih letih 19. stoletja izdal Paulin Didion v Metzu.

Koželj je motiv razodetja Srca Jezusovega ponovil leta 1901 v Novem mestu na Kapitlju v proštiji kapeli Matere Božje (sl. 19), ki jo je poslikal po naročilu prošta Sebastijana Elberta. V njej je na stranskih stenah Marjetino videnje postavil v zvezo s sv. Družino, prav tako aktualno temo tistega časa.⁶⁵ Prizor je podoben kamniškemu, vendar pa ga je slikar zrcalno obrnil in prizorišče »podomačil«, predvsem pa sliko barvno poživil in jo samozavestno podpisal.⁶⁶ Motiv naj bi se v Novem mestu kmalu še enkrat ponovil: na pobudo vikarja Franca Watzla je namreč leta 1907 Mayerjev umetnostni zavod v Münchnu izdelal načrte za kapelico za prezbiterijem, ki naj bi jo krasili reliefi z upodobitvami sv. Andreja, angelov in Srca Jezusovega pred Marjeto Marijo Alacoque; načrt ni bil realiziran.⁶⁷

Po času nastanka sledi Koželjevi kamniški sliki slikano okno v cerkvi pri ljubljanskih lazaristih, ki ga bomo predstavili v nadaljevanju skupaj z drugimi vitraji, po tehniki in zvrsti pa oltarna podoba iz oratorija nad zakristijo v misijonski hiši lazaristov v Celju (sl. 20).⁶⁸ Naslikal jo je leta 1890 Matija Bradaška (1852–1915), ki je imel delavnico v Kranju; delo je signiral in datiral.⁶⁹ Gre za manjše platno z dekorativnim okvirjem, okrašenim z umetnimi biseri. Pozno-nazarenski slikar je dogodek razodetja postavil pred zlato ozadje, prostor pa nakazal le z oltarjem, vidnim do višine tabernaklja, in obema protagonistoma. Poudaril je Jezusove rane, iz katerih sijejo žarki – Marjeta jih je v svojih zapisih primerjala s peterimi bleščečimi sonci –, njen lik pa razgibal z držo rok, ki niso sklenjene, temveč razprte. Opiral se je namreč na drugačno predlogo kot Koželj. Kompozicija spominja na podobico, ki jo je v Parizu (Saint-Sulpice) izdala

⁶⁴ Žigon in Rovšnik, *Matija Koželj*, str. 76.

⁶⁵ Viktor Steska, Koželj Matija, v: *Slovenski biografski leksikon*, 1/4, Ljubljana 1932, str. 544; Žigon, *Cerkveno stensko slikarstvo*, str. 118; Andreja Žigon, Matija Koželj in stensko slikarstvo, *Kamnik 1229–1979. Zbornik razprav s simpozija ob 750-letnici mesta* (ur. Jože Zontar), Kamnik 1985, str. 93; France Martin Dolinar, *Prošči Novomeškega kapitlja 1493–1993*, Novo mesto 1993, str. 17, 66: kat. št. 38.

⁶⁶ Na podstavku oltarja je napis: *M. Koželj slikal / 1901*.

⁶⁷ Kapiteljski arhiv Novo mesto, KANM/Posebna zbirka: 18. Zbirka gradiva velikega formata, polica 2, načrti, navedeno po: France Baraga, *Kapiteljski arhiv Novo mesto. Regesti listin in popis gradiva* (Acta Ecclesiastica Sloveniae 17), Ljubljana 1995, str. 540. Umetnostni zavod je dopis naslovil na prošta Elberta in vikarja Watzla. Za potrditev, da načrt za kapelo ni bil uresničen, se zahvaljujem kolegici mag. Marinki Dražumerič.

⁶⁸ Zakristijo so si lazaristi uredili v misijonski hiši, potem ko so zakristijo v cerkvi leta 1880 predelali v kapelo, gl. Jože Curk, *Topografsko gradivo. 1. Sakralni spomeniki na območju občine Celje*, Celje 1966, str. 36 (dalje: Curk, *Topografsko gradivo*).

⁶⁹ Marijan Marolt, *Dekanija Celje. 1. Cerkveni spomeniki v Celju*, Maribor 1931, str. 97 (dalje: Marolt, *Dekanija Celje*); Curk, *Topografsko gradivo*, str. 36. Slika meri 180 x 98 cm. Signirana je spodaj desno, na podiju pred oltarjem: *MBradaška 1890*.

založba Bouasse-Lebel, sicer pa je bilo po Evropi dovolj raznih tiskov za zgled.⁷⁰ Glede naročnikov slike je treba omeniti, da ima motiv pri lazaristih posebno mesto, saj je bil njihov ustanovitelj sv. Vincencij Pavelski prijateljsko povezan s starejšima sodobnikoma sv. Frančiškom Saleškim in sv. Ivano Šantalsko in je pozneje postal celo duhovni voditelj vizitatink.

Svobodnejšo različico prizora Marjetine vizije srečamo v cerkvi Lurške Matere Božje v Brestanici (sl. 21). Novozgrajeno stavbo sta leta 1911 poslikala Osvald Bierti iz Humina in Peter Markovič z Rožeka na Koroškem, prvi ornamentalno, drugi s figuraliko. Jezusovo razodetje Marjeti je Markovič (1858–1929) naslikal na steno nad stranskim oltarjem Srca Jezusovega.⁷¹ Dogajanje je iz cerkvene notranjščine prestavil v z drevjem poraslo krajino z gorsko kuliso v ozadju, nad katero se razpenja z oblaki prepredeno nebo. Sredi travnate površine na štirilistni cvetlični gredi rastejo lilije, zraven kleči Marjeta in zre v Jezusa z žarečim srcem na prsih, ki k njej obrača dlani z vidnimi ranami. Kretnja predstavlja eno od značilnih variacij motiva Srca Jezusovega, krajino kot prizorišče videnja pa le redkokdaj srečamo.

Za motiv razodetja Jezusovega Srca so se odločili tudi celjski kapucini (sl. 22). Ko so leta 1910 ali 1911 po načrtih Ivana Rozmana povečali redovno cerkev sv. Cecilije, so k ladji na zahodni strani prizidali tri kapele, posvečene sv. Frančišku Asiškemu, Srcu Jezusovemu oziroma bl. Marjeti Mariji Alacoque in Lurški Materi Božji; slednja je nadomestila prvotno lavretansko kapelo in se z lurško votlino in novim naslovom prilagodila tedaj aktualni ikonografiji.⁷² Oltarja v prvih dveh kapelah, ki sta nekoliko večji in ju prekriva križnogrebenast obok, je leta 1912 izdelal celjski podobar Vinko Čamernik, kolorirana reliefa za osrednji niši pa so kupili v Grödnju (Val Gardena) na Tirolskem.⁷³ Relief z Marjetino vizijo je blizu slikarskim upodobitvam motiva. Jezus, ki se prikazuje izza oblakov z žarečim srcem in blagoslavljačo gesto, je tokrat viden le do pasu, žarki pa ne sijejo iz njegovih ran, ampak z neba. Spremljajo ga putti, ki jih v prejšnjih primerih ni. Klečeča redovnica upira pogled v prikazen, komunikacijo pa nakažejo tudi njene roke. Pred oltarjem in na menzi so položene vrtnice, kar daje prizoru dodatno čustveno noto. Podobne kompozicije z dopasnim Jezusovim

⁷⁰ Bradaškova slika je sorodna podobici, ki so jo izdali v New Yorku okoli leta 1900 (hrani jo Library of Congress), so pa podobne tiskali tudi v Evropi. Za podobico gl. <https://www.loc.gov/item/2018697713/>.

Njena reprodukcija je objavljena tudi v: *Presveto Srce Jezusovo. Naš ščit in varno zavetje* (ur. Aneta Stoilovski), Višnja Gora 2021, str. 11.

⁷¹ Za Petra Markoviča gl. Gregor Rožman, Naši cerkveni slikarji. Koroška, v: *Ljubitelj krščanske umetnosti* 1/2, 1914, str. 65–66. Po podatkih na spletu (https://sl.wikipedia.org/wiki/Marjeta_Marija_Alakok; pridobljeno: 10. 10. 2024) naj bi Markovič prizor naslikal pozneje, torej po letu 1911.

⁷² Za cerkev gl. Franci Lazarini, *Cerkvena arhitektura lavantinske škofije v času knezoškofa dr. Mihaela Napotnika (1889–1922)* (doktorska disertacija), Filozofska fakulteta, Maribor 2012, str. 152–154 (dalje: Lazarini, *Cerkvena arhitektura lavantinske škofije*); Tanja Martelanc, *Kapucini in njihova arhitektura na Slovenskem* (Acta Ecclesiastica Sloveniae 40), Ljubljana 2018, str. 181–182.

⁷³ Marolt, *Dekanija Celje*, str. 104, 105; Curk, *Topografsko gradivo*, str. 28.

likom in cvetjem srečujemo sicer predvsem na podobicah. Celjska kapucinska kapela je dejansko prva in edina Marjetina kapela na Slovenskem.

3.3 Marjetina vizija na vitrajih

Posebno skupino sestavljajo vitraji z upodobitvijo Marjetine vizije. Vsi doslej znani primerki so bili izdelani na tujem. Najstarejši krasi cerkev Srca Jezusovega pri lazaristih v Ljubljani (sl. 23). Temeljni kamen stavbe, ki so jo v neogotskem slogu zidali po načrtu Adolfa Wagnerja, so blagoslovili leta 1881, čez dve leti pa je bila v precejšnji meri, s slikanimi okni vred, dokončana in posvečena.⁷⁴ Barvna stekla je izdelal Mayerjev Umetnostni zavod za izdelavo cerkvene opreme v Münchnu. Na treh velikih oknih v oltarnem zaključku prezbiterja so upodobljeni Marija z Detetom in sv. Jožefom, Sv. Trojica in Razodetje Srca Jezusovega Marjeti Mariji Alacoque.⁷⁵ Pri slednjem gre za standardni prizor z nekaj zanimivimi detajli in močnim barvnim efektom. Umeščen je v kapelo, tlakovano s ploščicami, pred oltar, na katerem je v monštranci izpostavljena hostija, na tleh pred njim pa stoji kadilnica za incenziranje. Jezus je tokrat obdan z žarečo mandorlo, kakršne v drugih slovenskih primerih ne srečamo. Navzočnost motiva v ljubljanski taborski cerkvi je povezana tako z njenim patrocinijem kot tudi s samo Misijonsko družbo, kakor je bilo omenjeno že pri celjskih lazaristih.

Drugi primerek je iz Mengša (sl. 24). Tamkajšnjo cerkev sv. Mihaela so v letih 1906–1907 restavrirali in ob tem v prezbitериu regotizirali baročna okna, ki so jih opremili z barvnimi stekli, tri od teh s figuralnimi.⁷⁶ Stele v svojih zapisih dodaja, da so »tirolska«.⁷⁷ Podobe kažejo sv. Jožefa z Jezusom v delavnici, Marjetino vizijo in sv. Ano z Marijo. Naš prizor je dobil mesto na osrednjem oknu, ki ima v spodnjem delu na traku zapisano letnico *A. D. 1906*.⁷⁸ Prikazuje Jezusa in Marjeto v prisrčnem odnosu, skorajda objemu. Poleg te sproščeno sti ga odlikuje tudi živahna barvitost. Na izbor motiva je najverjetneje vplivala mengeška bratovščina Src Jezusa in Marije, ki je ob zamenjavi oken dobila za to tudi ugodno priložnost.

Motiv srečamo tudi v osrednjem slovenskem svetišču Srca Jezusovega v Drežnici nad Kobaridom (sl. 25). Mogočno triladijsko neoromansko cerkev so po načrtu Hansa Pascherja začeli graditi leta 1911 in jo že 1912 blagoslovili, dela pa nato še več let nadaljevali. Ko so leta 1914 stavbo znotraj obokali in ometali, so v prezbitერიj vstavili dvoje barvnih oken, okrašenih s prizoroma Oznanjenja

⁷⁴ Majda Smole, *Cerkev Srca Jezusovega v Ljubljani*, Ljubljana-Tabor 1983, str. 4–9, 11 (dalje: Smole, *Cerkev Srca Jezusovega*).

⁷⁵ Smole, *Cerkev Srca Jezusovega*, str. 12, 22.

⁷⁶ Stele, *Politični okraj Kamnik*, str. 426, 427.

⁷⁷ Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU, Terenski zapiski Franceta Steleta, LXIV, Mengeš, ž. c., 27. 5. 1927, str. 15: »Okna tirolska«.

⁷⁸ Stele, *Politični okraj Kamnik*, str. 427, ki vsa figuralno slikana okna ocenjuje kot »dobra«; gl. tudi Stane Stražar, *Mengeš in Trzin skozi čas*, Odbor Krajevnih skupnosti, Mengeš-Trzin 1993, str. 194.

in Razodetja Srca Jezusovega v Paray-le-Monialu. Izdelani sta bili v umetniškem zavodu *Tiroler Glasmalerei und Mosaik-Anstalt* v Innsbrucku.⁷⁹ Kompozicija je prilagojena bifori in je kljub stebričku, ki jo deli, spretno povezana v celoto. Jezus, iz čigar ran sijejo dolgi žarki, se Marjeti prikazuje pred oltarjem, kažoč na svoje srce. Posebnost upodobitve je, da vključuje pogled v krajino, ki se kaže skozi ločne odprtine cerkvenega interierja. Dekorativen vtis ustvarjajo cvetlice in arhitekturno okrasje.

3.4 Samostojen lik Marjete na oltarjih

Marjeto Marijo Alacoque kot samostojen lik, prepoznaven po črnem habitu vizitatink in po značilnem atributu, tj. sliki Srca Jezusovega v rokah, v slovenskem spomeniškem gradivu srečamo le redkokje. Prva takšna doslej evidentirana upodobitev se nahaja v župnijski cerkvi Marijinega vnebovzeta v Kranjski Gori (sl. 26–27), kjer kot pendanta stojita v stranskih kapelah oltarja presvetega Srca Jezusovega in sv. Jožefa. S slikama ju je opremil Matija Bradaška: Jožefovega leta 1903, Jezusovega pa verjetno sočasno.⁸⁰ Nastavka sta oblikovana kot ornamentirana okvirja za sliki, ob katerih so na ločene stenske konzole nameščeni kipi, ki so jih bržčas kupili na Tirolskem. Ob Srcu Jezusovem stojita kipa sv. Janeza Evangelista in bl. Marjete Marije Alacoque, prvi na Jezusovi desnici in drugi na levici. Njuna oblačila so okrašena s pozlačenim ornamentom in obrobi. Marjeta s podobo Srca Jezusovega v rokah ustreza tipu, ki so ga razširjale grafike po njeni beatifikaciji (npr. upodobitvi Saviniena Petita in Johanna Lindnerja) in je postal standarden, le da je srce tokrat prikazano bolj realistično. Povedno je, da nastopa v paru s sv. Janezom Evangelistom, ki je pri zadnji večerji slonel na Jezusovih prsih in velja za prvega častilca njegovega Srca; na njegov god je imela Marjeta tudi prvo videnje. Uvedba motiva v staro gotško cerkev je bila najbrž povezana s pobudo kakega gorečega posameznika, morda takratnega župnika.

Na aktualno ikonografijo pa je bila, tudi s sodobnim patrociniem Lurške Matere Božje, tesneje navezana nova, od leta 1926 župnijska cerkev v Brestanici. Načrte za monumentalno neoromansko stavbo je izdelal Hans Pascher. Graditi so jo začeli leta 1908, čez dve leti so ji vzdali barvna okna, naslednje leto pa so jo poslikali. Posvečena je bila leta 1914. Kamniti oltarji so bili postavljeni leta 1913, dokončani pa do leta 1915: velikega je izklesal Feliks Toman iz Ljubljane, nastavka stranskih pa Vinko Čamernik iz Celja. Tri osrednje kipe za oltarje je

⁷⁹ Jožko Kragelj, *Svetišče Srca Jezusovega v Drežnici* (Sakralni spomeniki Primorske), Drežnica 1995, str. 10–11, 19; Franci Lazarini, *Cerkev Srca Jezusovega v Drežnici nad Kobaridom in njeno mesto v slovenski arhitekturi poznega historizma*, v: *Annales. Series historia et sociologia* 22/1, 2012, str. 58.

⁸⁰ Za oltarja gl. *Umetnostna topografija Slovenije. Upravna enota Jesenice. Občine Jesenice, Kranjska Gora in Žirovnica* (ur. Blaž Rešman), Ljubljana 2011, str. 169, repr. 159.

v letih 1910–1912 izdelalo podjetje Raffl iz Pariza, druge pa Ivan Frančič za velikega in Ellrich Fratelli iz Pietrasante pri Carrari za stranska oltarja.⁸¹ Stranska oltarja sta, tako kot v Kranjski Gori, posvečena Srcu Jezusovemu in sv. Jožefu. Srce Jezusovo, tokrat kiparsko upodobljeno, tudi tukaj kot par spremljata sv. Janez Evangelist in bl. Marjeta Marija Alacoque (sl. 28–29). Mistikinja je istega tipa, le da njeno podobo presvetega Srca obdaja vidnejša, bolj poudarjena trnjava krona.

Tako po tehniki kot po vsebinskem oziroma ikonografskem kontekstu predstavlja izjemo mozaična dopasna podoba Marjete na oltarju Naše ljube Gospe presvetega Srca Jezusovega v frančiškanski cerkvi Marije Matere usmiljenja v Mariboru (sl. 30–31). Oltar, ki so ga postavili leta 1912 v kapeli ob prezbiteriju, je po načrtih arhitekta Richarda Jordana izdelal kamnosek Karel Kocjančič iz Maribora, kiparski delež pa dodal Eduard Kupowski iz Gradca. Marijo z Detotom v osrednji niši na stranskih poljih pozdravljata angela z napisom *AVE MARIA*, na predeli pa jo spremljata Ludvik Marija Grignion Montfortski in Marjeta Marija Alacoque, pobudnika oziroma pospeševalca češčenja Marijinega in Jezusovega Srca, oba s srcem v rokah.⁸² Jezusovo Srce je tokrat upodobljeno na ovalni sliki oziroma medaljonu.

3.5 Marjeta s Slovenci časti Srce Jezusovo

Slovensko obarvano ikonografsko posebnost predstavljajo tri slike Marjete Marije Alacoque v družbi s častilci Srca Jezusovega. Medtem ko Srce Jezusovo v baroku običajno častijo angeli, Marija in svetniki (posamič ali v skupinah), včasih tudi štirje kontinenti ali vladar (npr. kraljica Marie Leszcynska, žena francoskega kralja Ludvika XV.), dobi v 19. in 20. stoletju vidno vlogo tudi ljudstvo. Spodbuda slednjemu je bil akt posvetitve presvetemu Srcu Jezusovemu, ki ga je leta 1875, ob 200. obletnici prikazovanj Marjeti Mariji Alacoque, na prošnjo jezuita Henrija Ramièra odobril Pij IX. in povabil vse vernike k temu dejanju. Še pomembnejša je bila posvetitev vsega človeštva, ki jo je naznanil Leon XIII. z okrožnico 25. maja 1899 in je bila po cerkvah izvedena 11. junija, dodatna spodbuda pa nato še posvetitev družin, za katero si je prizadeval Benedikt XV.⁸³ Aktualna tema splošnega češčenja in izročitve Srcu učlovečenega Boga se je uveljavila tudi v umetnosti.⁸⁴ Pojavile so se podobe slovenske družine oziroma predstavnikov naroda, ki častijo Srce Jezusovo in se mu priporočajo. V nekaj

⁸¹ Jože Curk, *Brestanica. Gradbeno-zgodovinski oris*, v: *Brestanica. Zbornik člankov in razprav* (ur. Jože Curk), Brestanica 1982, str. 123–124; Lazarini, *Cerkvena arhitektura lavantinske škofije*, str. 119. Tri glavne kipe je v Franciji naročil in plačal trapist z gradu Rajhenburg p. Janez Krstnik Epalle.

⁸² Franci Lazarini, *Frančiškanska cerkev v Mariboru* (Umetnine v žepu 7), Ljubljana 2013, str. 32, 39, 41–42. Avtor mozaikov ni posebej naveden.

⁸³ Morgan, *The Sacred Heart*, str. 29. Že Pij X. je 19. maja 1908 odobril posebno molitev za posvetitev družin.

⁸⁴ Jezusov pogled se je z mistikinje Marjete preusmeril na vse človeštvo, gl. Morgan, *The Sacred Heart*, str. 29, 32.

primerih se jim je s svojim posebnim poslanstvom pridružila tudi Marjeta Marija Alacoque.⁸⁵

Prvo in izjemno tovrstno delo je Srce Jezusovo, ki ga je leta 1900 po naročilu ljubljanskega škofa Antona Bonaventure Jegliča naslikal Ivan Grohar (sl. 32).⁸⁶ Kot vnet častilec Srca Jezusovega je Jeglič vključil njegov lik v svoj škofovski grb, še pred nastopom nadpastirske službe leta 1898 pa je napravil tudi zaobljubo, da bo priskrbel sliko s tem motivom. Obljubo je izpolnil v svetem letu 1900, ko je na praznik Srca Jezusovega v stolni cerkvi pred novo sliko ljubljansko škofijo posvetil Jezusovemu Srcu.⁸⁷ Za Groharja se je odločil, ker sta ga priporočali hvala in pozitivna umetnostna kritika, ki ju je le malo pred tem požel s slikama za stranska oltarja cerkve Marije Pomagaj na Brezjah.⁸⁸

Grohar je ustvaril sodobno, nepatetično in duhovno izpovedno sliko, zasnovano na impresionističnih svetlobnih in barvnih učinkih. V središče je postavil Jezusa s plamenečim srcem na prsih, čigar svetloba ožarja v molitvi zbrane vernike obeh spolov, različnih starosti in stanov, oblečene v sodobno nošo, slovenski poudarek pa je dal sliki z ženo v narodni noši s pečo na glavi, ki jo je izpostavil v prvem planu.⁸⁹ Figure je z različnimi zasuki in razvrstitvijo uporabil tudi kot prostorsko odrivalo, podobno tudi predmete, denimo berglo, na katero se opira starec, pa slamnik in šopek cvetlic, ki sta odložena na tleh pred klečečima deklicama. V srednji plan je kot posredovalki med Kristusom in človeštvom umestil Marijo, katere sredniška vloga je tudi namig na Jegličevo škofovsko geslo (*Po Mariji k Jezusu*), in bl. Marjeto Marijo Alacoque, pobudnico češčenja Jezusovega Srca. Marija se proseče obrača k Sinu in pridržuje njegovo roko, opozarjajoč ga na molivce, medtem ko se Marjeta ozira na vernike in jim kaže na Jezusa. Grohar je dogajanje postavil v domači ambient, in sicer v ljubljansko frančiškansko cerkev Marijinega oznanjenja, ki je prepoznavna po svedrastem stebri, predvsem pa po kipu sv. Zofije na tamkajšnjem velikem oltarju, slavni mojstrovini baročnega

⁸⁵ Namesto Marjete se v času prve svetovne vojne v prizoru pojavijo vojaki oziroma ranjenci, kakor npr. na Bradaškovi sliki Srca Jezusovega v župnijski cerkvi v Križah.

⁸⁶ Za sliko (250 x 127 cm) gl. Naše slike, v: *Peti katoliški shod v Ljubljani 1923*, Ljubljana 1924, str. 382–383; Anton Podbevšek, *Ivan Grohar. Tragedija slovenskega umetnika*, Ljubljana 1937, str. 94–95, 138, 139, 141–142, 172, 191 (dalje: Podbevšek, *Ivan Grohar*); Emilijan Cevc, Groharjeva slika Srca Jezusovega, v: *Družina*, 46/26–27, 1997 (29. 6.), str. 8 (dalje: Cevc, Groharjeva slika); Andrej Smrekar, Ivan Grohar. Daljave in bližine, v: *Ivan Grohar. Bodočnost mora biti lepša (1867–1911)* (ur. Andrej Smrekar) (Knjižnica Narodne galerije. Predstavitve 4), Ljubljana 1997, str. 12–13 (dalje: Smrekar, Ivan Grohar); Andrej Smrekar, Katalog razstavljenih del v Narodni galeriji Ljubljana, v: *Ivan Grohar. Bodočnost mora biti lepša (1867–1911)* (ur. Andrej Smrekar) (Knjižnica Narodne galerije. Predstavitve 4), Ljubljana 1997, str. 43, kat. št. 2 (dalje: Smrekar, Katalog); Beti Žerovc, Zelo slovenska slika, v: *Slovenski impresionisti in njihov čas 1890–1920* (ur. Barbara Jaki, Mateja Breščak, Andrej Smrekar) (Knjižnica Narodne galerije), Ljubljana 2008, str. 111–116 (dalje: Žerovc, Zelo slovenska slika).

⁸⁷ Cevc, Groharjeva slika, str. 8; Andrej Pirš, *Češčenje Srca Jezusovega. Vrtnice za leto 2016* (V šoli najsvetejših Src 16), Stična 2006, str. 52.

⁸⁸ Podbevšek, *Ivan Grohar*, str. 92–94; Cevc, Groharjeva slika, str. 8; Žerovc, Zelo slovenska slika, str. 111.

⁸⁹ Žerovc, Zelo slovenska slika, str. 114, figuro primerja z ženo v narodni noši na sliki Ivane Kobilce Slovenija se klanja Ljubljani.

kiparja Francesca Robbe.⁹⁰ V tej cerkvi je namreč, poleg tiste pri ljubljanskih lazaristih, v času nastanka slike delovala slovenska centrala bratovščine Srca Jezusovega, ki je bila pri frančiškanih sicer ustanovljena že leta 1827.⁹¹

Jegliču je kompozicija podobe ustrezala, motil pa ga je umetnikov slog. Javnost je sliko, ki jo je Grohar jeseni leta 1900 predstavil na Prvi slovenski umetniški razstavi v dvorani ljubljanskega Mestnega doma, večinoma dobro sprejela.⁹² *Dom in svet* jo je pohvalil kot njegovo »najlepšo sliko«, izvrstno glede na barvo in kompozicijo, le Jezus se je zdel ocenjevalcu »nekoliko preveč vizijonaričen«. ⁹³ *Slovenski narod* jo je predstavil kot »eno najboljših oltarnih slik na Kranjskem« in kot »lepo, hvalevredno umetnino«. ⁹⁴ Antona Aškerca je prevzela nacionalna motivika, zato je pohvalno izpostavil v Jezusa zamaknjene »slovenske tipe«. ⁹⁵ Sliko hranijo v ljubljanski nadškofijski palači, v javni prostor pa so jo postavljali ob posebnih priložnostih, med drugim ob petem katoliškem shodu leta 1923, na katerem se je slovenski narod slovesno posvetil Jezusovemu Srcu. Tudi zloženko z molitvijo za posvetitev domovine so opremili z njeno reprodukcijo. ⁹⁶ S tem je dobila vlogo javne priče in reprezentančne podobe izročitve Slovencev Srcu Jezusovemu. ⁹⁷ Z liki iz slovenskega ljudstva, brez predstavnikov cerkvene in svetne hierarhije, je postala pomembna vizualizacija narodnega čutenja in identitete. ⁹⁸

Na Jegličevo željo je Grohar naslikal še repliko, ki jo je škof namenil svoji domači župniji v Begunjah na Gorenjskem (sl. 33). Čeprav je slikar posnetek »izboljšal«, je njegov nekonvencionalni slog »po novi šegi« Jegliču ostal tuj in

⁹⁰ Na lokacijo v ljubljanski frančiškanski cerkvi je opozorila Žerovc, *Zelo slovenska slika*, str. 114. Za Robbov oltar in kip sv. Zofije v frančiškanski, nekdanji avguštinski cerkvi v Ljubljani gl. mdr. Verena Koršič Zorn, *Frančiškanska cerkev v Ljubljani. Cerkev Marijinega oznanjenja*, Ljubljana 1996, str. 31; Matej Klemenčič, *Francesco Robba in beneško baročno kiparstvo v Ljubljani*, Ljubljana 1998, str. 39; Blaž Resman, Oltarna oprema in plastika v cerkvi Marijinega oznanjenja, v: *Frančiškani v Ljubljani. Samostan, cerkev in župnija Marijinega oznanjenja* (ur. Silvin Krajnc), Ljubljana 2000, str. 337, 339.

⁹¹ Bratovščina je v letu 1906 imela skupno okoli 80.000 članov in podružnice v 40 župnijah, gl. Josip Gruden, *Das soziale Wirken der katholischen Kirche in Österreich. 4/1. Diözese Laibach (Herzogtum Krain)*, Ljubljana 1906, str. 22.

⁹² Za kritične odmeve na sliko gl. Podbevšek, *Ivan Grohar*, str. 137–138, 139, 141–142; Cevc, *Groharjeva slika*, str. 8.

⁹³ Evgen Lampe, *Prva slovenska umetniška razstava*, v: *Dom in svet* 13/21, 1900, str. 670, z navedkom, da gre za oltarno sliko za Begunje. Andrej Smrekar, *Pozabljena slika Ivana Groharja*, v: *Acta historiae artis Slovenica* 15, 2010, str. 81 (dalje: Smrekar, *Pozabljena slika*), navedbo razlaga z domnevo, da je Jeglič morda prvo sliko dejansko namenil za Begunje in si nato premislil; prim. Cevc, *Groharjeva slika*, str. 8; Žerovc, *Zelo slovenska slika*, str. 116.

⁹⁴ Miljutin Zarnik, *Prva slovenska umetniška razstava*, v: *Slovenski narod* 33/230, 1900, str. 1–2; prim. Podbevšek, *Ivan Grohar*, str. 138; Cevc, *Groharjeva slika*, str. 8; Žerovc, *Zelo slovenska slika*, str. 114.

⁹⁵ Anton Aškerca, *Prva slovenska umetniška razstava*, v: *Ljubljanski zvon* 20/11, 1900, str. 676; prim. Podbevšek, *Ivan Grohar*, str. 141; Cevc, *Groharjeva slika*, str. 8; Žerovc, *Zelo slovenska slika*, str. 114.

⁹⁶ Smrekar, *Ivan Grohar*, str. 12, je ob tem zapisal, da je na ta način »ikonografski motiv dobil tudi svojo institucionalno in politično razsežnost: institucionalno, ker je združen z naporom za katoliško versko prenovu, in politično, ker so bili evharistični kongresi sami odgovor na socialna in socialistična gibanja v Evropi v zadnji tretjini 19. stoletja«.

⁹⁷ O posvetitvah posameznih skupnosti, škofij, mest, dežel in narodov Srcu Jezusovemu ter o njihovih vizualnih javnih pričah gl. Morgan, *The Sacred Heart*, str. 35–38.

⁹⁸ Prim. Smrekar, *Ivan Grohar*, str. 14; Franc Zalar, *Katalog Groharjevih del v Mestnem muzeju Ljubljana*, v: *Ivan Grohar. Bodočnost mora biti lepša (1867–1911)* (ur. Andrej Smrekar) (Knjižnica Narodne galerije. Predstavitve 4), Ljubljana 1997, str. 172, kat. št. 28 (dalje: Zalar, *Katalog*), je sliko označil za »pravo alegorijo slovenskega ljudstva«; prim. Žerovc, *Zelo slovenska slika*, str. 113.

se z njim ni mogel sprijazniti, kakor je razvidno iz njegovega dnevniškega zapisa 28. decembra 1901.⁹⁹ Replika v malenkostih odstopa od ljubljanske slike, najopazneje v kolorističnih odtenkih, zlasti v barvah Jezusovih oblačil, in pa v ozadju scene, ki se tu odpira v nebo. Od Robbove oltarne arhitekture je ostal le svedrast steber kot okvir prizorišča, pred katerim se dviga rdeč zastor.¹⁰⁰ Barvna študija za oltarno sliko v Begunjah (iz leta 1900), ki jo hrani Mestni muzej Ljubljana, naj bi bila zavrneni prvi osnutek s konvencionalno kompozicijo Jezusa z žarečim srcem na prsih in z dvema angeloma adorantoma.¹⁰¹ Zdi se, da gre pravzaprav za osnutek ljubljanske slike, sprva domnevno namenjene za Jegličevo rodno vas.¹⁰² V primerjavi z njim je izdelana verzija bistveno spremenjena v kompoziciji in vsebinskem sporočilu.

Dobro desetletje pozneje je nastala slika Srca Jezusovega, ki jo je leta 1912 za istoimenski oltar v cerkvi Marije Pomagaj na Brezjah napravil Ivan Vavpotič (sl. 34).¹⁰³ Slikar, ki se je le redkokdaj lotil del z nabožno vsebino, je sicer vztrajal v akademskem realizmu, a ga je posodobil z impresionistično tehniko in obravnavo svetlobe. Jezusa v belem oblačilu je osvetlil z njegovim lastnim srcem, ki mu žari na prsih in predstavlja vsebinsko središče kompozicije, medtem ko je z oblaki prekrito nebo rahlo osvetlil okoli njegove glave. Dogodek je postavil v krajino, ki jo je nakazal s pasom drevja v ozadju in z nekaj cveticami na travi v ospredju. S svetlobnimi efekti se je poigral tudi na figurah družine, ki pred Jezusom pobožno kleči in ga časti. Starček s sklenjenimi rokami je zatopljen v molitev, mati v narodni noši, a brez avbe na glavi, drži v naročju v belo oblečeno deklico in z desnico objema zraven klečečega dečka, mladenič na skrajni desni poljublja rano na Jezusovi roki, skrajno levo pa bl. Marjeta Marija Alacoque zamaknjeno zre v nebeško prikazen. Vidna je le njena glava v profilu in brez avreole, zato je precej nevpadljiva in igra le vlogo spremljevalke. Jezus vse navzoče blagoslavlja z desnico, na kateri je vidna rana njegovega pasijona, deklica pa njegovo kretnjo posnema in ga pozdravlja z ročico.¹⁰⁴ Vavpotič se je pri za-

⁹⁹ Jegličev dnevnik. *Znanstvenokritična izdaja* (ur. Blaž Otrin, Marija Čipić Rehar), Celje-Ljubljana 2015, str. 133, zapis dne 28. decembra 1901: »Grohar mi je napravil popravljeno kopijo slik[er] presvetega Srca Jezusovega za Begunje. Bolja je od prve, mogel jo bom upotrebti za oltar, narejena je pa vendarle po novi šegi, kar se mi nikakor ne dopada. Daj Bog, da bi s tem svojim rojakom koristil in zaježil deročo reko liberalizma, ki je Begunje deloma že poplavlila.« Prim. Smrekar, *Pozabljena slika*, str. 84.

¹⁰⁰ Za begunjsko sliko gl. Podbevšek, *Ivan Grohar*, str. 94–95, 172; Smrekar, *Katalog*, str. 43, kat. št. 2; Žerovc, *Zelo slovenska slika*, str. 116.

¹⁰¹ Zalar, *Katalog*, str. 172, kat. št. 28.

¹⁰² Prim. op. 92.

¹⁰³ Oltarna slika na Brezjah, ki meri 220 x 118 cm, je največje od javnih del, ki jih je Vavpotič realiziral, gl. Milčec Komelj, *Ivan Vavpotič, slikar življenjske harmonije*, v: *Ivan Vavpotič 1877–1943*, Ljubljana 1987, str. 21.

¹⁰⁴ Za sliko gl. Henrik Damiš, Brezje, Marija Pomagaj, *Brezjanski zbornik 2000* (ur. Jože Dežman) (Gorenjski kraji in ljudje. Gorenjski muzej Kranj 16), Ljubljana 2000, str. 52, 54, ki pa mu slika zaradi svetlobnih efektov, ki so v kontrastu z realistično podanimi osebami, ni bila všeč; Damir Globočnik, Bazilika Marije Pomagaj na Brezjah, *Brezjanski zbornik 2000* (ur. Jože Dežman), (Gorenjski kraji in ljudje. Gorenjski muzej Kranj 16), Ljubljana 2000 str. 260, 268; Miran Špelič, Ivan Vavpotič (1877–1943), Srce Jezusovo. 1912. Bazilika Marije Pomagaj na Brezjah, v: *Magnificat*, 9/6, 2022, str. 2–3.

snovi nedvomno oprl na Groharja, vendar je njegovo kompozicijo povsem po svoje predelal in zmanjšal število figur, kar daje skupini oseb družinski značaj, razumeti pa jih je seveda treba tudi kot predstavnike širše narodne skupnosti.

3.6 Moderna likovna interpretacija Marjetine vizije

V slovenski umetnosti se z Marjeto znova srečamo šele po dolgem premoru. Kakšen razvoj je motiv svetničine vizije doživel v drugi polovici 20. stoletja v moderni osebni interpretaciji Toneta Kralja (1900–1975), nam razkrije slika v župnijski cerkvi sv. Jurija v Šturjah (sl. 35). Umetnik je leta 1960 za lunetna polja obočnih kap v ladji ustvaril več slik, in sicer Poklon pastirjev, sv. Marjeto Marijo Alacoque ter zakramente sv. evharistije, pokore, maziljenja in mašniškega posvečenja.¹⁰⁵ Podobe se vsebinsko vežejo na sv. Rešnje telo in njegovo češčenje, ki ga simbolizirajo pred Božjim Detetom klečeči oziroma pobožno navzoči pastirji, ter na razodetje Srca Jezusovega, na zadoščevanje za grehe in na srečno smrt, kar se navezuje na Jezusove prošnje in obljube Marjeti v Paray-le-Monialu. Prizorišče na naši sliki je Kralj oblikoval kot obokan, tlakovan, z zeleno zaveso zagrnjen in s klečalnikom opremljen prostor. Ob klečalniku stoji vaza z lilijo, katere sijoči cvet asociira na žareče srce, ob zapahnenih durih klečita angela adoranta, v središču kompozicije drug proti drugemu stopata protagonista, ki iztezata roke v znak sprejemanja in izročitve. Marjetina simbolično rdeča tančica ustvarja barvno ravnotežje z Jezusovim ogrinjalom. Na Jezusovih rokah in nogi, ki gleda izpod tunike, so vidne rane, medtem ko srca in srčne rane umetnik ni prikazal.¹⁰⁶ Tako mu je brez osrednjega atributa in z le subtilno nakazano simboliko uspelo ustvariti motiv na sodoben način,¹⁰⁷ čeprav je sicer na podobah Srca Jezusovega običajno krepko poudaril Jezusovo fizično srce, ustrezajoče Marjetinim videnjem (npr. v Soči, pri Svetem Ivanu idr.).

3.7 Za konec

Seznam doslej evidentiranih del je kratek in se bo s prihodnjimi raziskavami gotovo nekoliko razširil, iz obdelanega gradiva pa je vendarle že zdaj razvidno, da so upodobitve Marjete Marije Alacoque na Slovenskem redke. Pojavile so se precej pozno, prva doslej znana šele dvanajst let po Marjetini beatifikaciji. Njihova aktualnost je omejena na razmeroma kratko časovno obdobje, pri čemer preseneča, da kanonizacija Marjete leta 1920 ni spodbudila njihove produkcije. Dela domačih poznonazarenskih slikarjev pa tudi tista, ki so jih naročili na tujem, so večinoma šablonska. Umetniško ustvarjalno sta se motiva

¹⁰⁵ Za sliko gl. *Umetnostna topografija Slovenije. Upravna enota Ajdovščina. Občini Ajdovščina in Vipava 1* (ur. Helena Seražin), Ljubljana 2012, str. 37. Platna v obočnih polah merijo ok. 150 x 300 cm.

¹⁰⁶ Na tendenco opuščanja vidnega srca opozarja Morgan, *The Sacred Heart*, str. 31, 39, 40.

¹⁰⁷ *Tone Kralj* (ur. Igor Kranjc), Ljubljana 1998, str. 117, 142.

lotila Ivan Grohar in Ivan Vavpotič, ki pa sta na slikah večjo vlogo dodelila slovenskemu narodu. Časovno in slogovno izjemo predstavlja platno izpod čopiča Toneta Kralja, ki ga odlikuje za slikarja značilen osebni pristop.¹⁰⁸

POVZETEK

Po uvodni predstavitvi ikonografije Srca Jezusovega, povezane z videnji Marjete Marije Alacoque, je na kratko prikazana tipologija Marjetinih upodobitev na poti od njenega zgodovinskega do svetniškega lika, ponazorjena z nekaj primerki iz evropske umetnosti. Predstavitev slovenskega gradiva združuje kronološki in tipološki vidik. Začenja se z najpogostejšim motivom Jezusovega prikazovanja Marjeti (Kamnik, Novo mesto, Celje, Brestanica, Celje), vendar prizor na vitrajih obravnava ločeno (Ljubljana, Mengeš, Drežnica), sledijo primerki samostojnega lika mistikinje na oltarjih (Kranjska Gora, Brestanica, Maribor) in skupinski prizor, v katerem s Slovenci časti Srce Jezusovo (Ivan Grohar: Ljubljana in Begunje; Ivan Vavpotič: Brezje). Kljub terensko omejeni raziskavi je razvidno, da so upodobitve na Slovenskem redke, da se pojavijo precej pozno (prva naj bi bila iz leta 1876) in v zelo omejenem časovnem razdobju. Gre za dela domačih poznonazarenskih slikarjev (Matija Koželj, Matija Bradaška, Peter Markovič), več primerkov pa je bilo kupljenih tudi pri tujih umetnostnih zavodih, npr. na Tirolskem, v Münchnu, Parizu in Pietrasanti pri Carrari (vitraji, nekaj kipov in relief). Izdelki so večinoma šablonski. Motiv je umetniško zaživel le pri Ivanu Groharju in Ivanu Vavpotiču, pri obeh s poudarjeno nacionalno noto, osebno pa ga je pozneje interpretiral Tone Kralj (Šturje).

Ključne besede: *ikonografija, Srce Jezusovo, Marjeta Marija Alacoque (1647–1690), Ivan Grohar (1867–1911), Ivan Vavpotič (1877–1943)*

¹⁰⁸ Za prijazno pomoč in fotografski posnetek Tomaža Lauka se iz srca zahvaljujem frančiškanku p. mag. Cirilu Božiču (Kamnik-Sv. Jakob), za prijazen sprejem ter možnost ogleda in fotografiranja pa izrekam zahvalo lazaristu g. Vladu Bizantu (Celje-Sv. Jožef), g. Petru Kokotcu, generalnemu vikarju novomeške škofije (ž. Novo mesto), kapucinu p. dr. Metodu Benediku (Celje-Sv. Cecilija), lazaristoma g. Roku Žlenderju in g. Jožetu Zupančiču (Ljubljana-Srce Jezusovo), g. župniku Marku Koširju (ž. Mengeš), g. župniku Alojziju Slavku Hrastu (ž. Drežnica) in frančiškanku p. Francu Kovšetju (Maribor-Sv. Marija). Za fotografije se najlepše zahvaljujem tudi kolegoma dr. Blažu Resmanu in mag. Andreju Furlanu (UIFS ZRC SAZU), slednjemu še posebej tudi za tehnično obdelavo posnetkov.

Summary

ST MARGARET MARY ALACOCQUE IN VISUAL ART IN SLOVENIA

Following the introductory presentation of the iconography of the Sacred Heart connected to the visions of Margaret Mary Alacoque, the article briefly introduces the typology of Margaret's depictions on the path from her historical to saintly character, illustrated with some examples from European art. The presentation of the Slovenian material combines chronological and typological aspects. It begins with the most frequent motif of Jesus appearing to Margaret (Kamnik, Novo mesto, Celje, Brestanica), but discusses the scene on the stained-glass windows separately (Ljubljana, Mengeš, Drežnica), followed by examples of the individual depictions of the mystic on the altars (Kranjska Gora, Brestanica, Maribor) and a group scene in which she worships the Sacred Heart together with Slovenians (Ivan Grohar: Ljubljana and Begunje; Ivan Vavpotič: Brezje). Even given the limited territory included, it is clear that depictions in Slovenia are rare, that they appear fairly late (the first supposedly in 1876), and in a very limited time period. These are works of local Late Nazarene painters (Matija Koželj, Matija Bradaška, Peter Markovič), while several pieces were purchased from foreign art institutions, e.g. in Tyrol, in Munich, Paris, and Pietrasanta near Carrara (stained glass, a few statues, and a relief). The pieces are mostly of stencil. The motif came to life artistically only with Ivan Grohar and Ivan Vavpotič, with both with an emphasised national note, while it was later personally interpreted by Tone Kralj (Šturje).

Keywords: *Slovenian art, iconography, Sacred Heart, Margaret Mary Alacoque (1647–1690), Ivan Grohar (1867–1911), Ivan Vavpotič (1877–1943)*

PRILOGA

Sl. 1) Portret Marjete Alacoque, izrez, 17./18. stol., samostan Marijinega obiskanja, Paray-le-Monial.

Sl. 2) Grafika po risbi Saviniena Petita: Bl. Marjeta Marija Alacoque s podobo Srca Jezusovega, po 1864.

Sl. 3) Johann Lindner: Bl. Marjeta Alacoque s podobo Srca Jezusovega, 1870, založnik umetnostni zavod Mayer v Münchnu.

Sl. 4) Peter Paul Metz: Bl. Marjeta Alacoque, relief na kornih klopih, 1896, ž. c. sv. Gordijana in Epimaha, Merazhofen.

Sl. 5) Charles Joseph Natoire, rezec Pietro Masini: Marjeta Alacoque z angeli v adoraciji presvetega Srca, v: Joseph de Gallifet, *De cultu sacrosancti Cordis Dei ac Domini Nostri Jesu Christi in variis christiani orbis provinciis jam propagato*, Rim 1726.

Sl. 6) Johann Ulrich Biberger: Jezus kaže Marjeti Alacoque svoje srce, v: Bernhard Sonnenberg, *Neue vom Himmel gesandte Andacht gegen dem Göttlichen Hertz Jesu Christi*, München 1697.

Sl. 7) Charles Joseph Natoire, rezec Pietro Masini: Jezus kaže Marjeti Alacoque svoje srce, v: Joseph de Gallifet, *De cultu sacrosancti Cordis Dei ac Domini Nostri Jesu Christi in variis christiani orbis provinciis jam propagato*, Rim 1726.

Sl. 8) Francesco Podesti, litograf Guglielmo Guglielmi: Razodetje Srca Jezusovega bl. Marjeti Alacoque, litografija, ok. 1864, Raccolta delle stampe Adalberto Sartori di Mantova.

Sl. 9) Guglielmo Guglielmi: Razodetje Srca Jezusovega bl. Marjeti Alacoque, litografija, ok. 1864, Raccolta delle stampe Adalberto Sartori di Mantova.

Sl. 10) Antonio Ciseri: Razodetje Srca Jezusovega bl. Marjeti Alacoque, 1879, ž. c. Srca Jezusovega, Firence.
 Sl. 11) Razodetje Srca Jezusovega bl. Marjeti Alacoque, jeklorez, 1870.

Sl. 12) Razodetje Srca Jezusovega bl. Marjeti Alacoque in francoski romarji v Paray-le-Monialu, spomin-ska podobica, založnik Paul Didion, Metz, 70. leta 19. stol.
 Sl. 13) Razodetje Srca Jezusovega bl. Marjeti Alacoque, podobica, založnik Bouasse-Lebel, Pariz-Saint-Sulpice.

Sl. 14) Carlo Muccioli: Razodetje Srca Jezusovega sv. Marjeti Alacoque, 1919–1920, spominska reprodukcija.
Sl. 15) Mozaik po sliki Carla Mucciolija: Razodetje Srca Jezusovega sv. Marjeti Alacoque, izrez, 1920–1925, bazilika sv. Petra, Rim.

Sl. 16) Klavdij de la Colombière podeljuje obhajilo Marjeti Alacoque, 17./18. stol., kapela sv. Klavdija de la Colombière, Paray-le-Monial.

Sl. 17) Luc Barbier: Sv. Marjeta Alacoque s svetniki časti Srce Jezusovo, 1965–1966, kapela prikazovanj, Paray-le-Monial.

Sl. 18) Matija Koželj: Razodetje Srca Jezusovega bl. Marjeti Alacoque, 1876, ž. c. sv. Jakoba (frančiškani), Kamnik.

Sl. 19) Matija Koželj: Razodetje Srca Jezusovega bl. Marjeti Alacoque, 1901, nekdanja proštijška kapela Matere Božje, Škofijski urad, Novo mesto.

Sl. 20) Matija Bradaška: Razodetje Srca Jezusovega bl. Marjeti Alacoque, 1890, Misijonska hiša (lazaristi), Celje.

Sl. 21) Peter Markovič: Razodetje Srca Jezusovega bl. Marjeti Alacoque, ok. 1911, ž. c. Lurške Matere Božje, Brestanica.

Sl. 22) Rezbarska delavnica v Grödnau: Razodetje Srca Jezusovega bl. Marjeti Alacoque, relief, 1912, ž. c. sv. Cecilije (kapucini), Celje.

Sl. 23) Razodetje Srca Jezusovega bl. Marjeti Alacoque, vitraj, 1883, ž. c. Srca Jezusovega (lazaristi), Ljubljana-Tabor.

Sl. 24) Razodetje Srca Jezusovega bl. Marjeti Alacoque, vitraj, 1906, ž. c. sv. Mihaela, Mengeš.

Sl. 25) Umetniški zavod v Innsbrucku: Razodetje Srca Jezusovega bl. Marjeti Alacoque, vitraj, 1914, ž. c. Srca Jezusovega, Drežnica.

Sl. 26–27) Oltar Srca Jezusovega s sliko Matije Bradaška, ok. 1903, ž. c. Marijinega vnebovzeta, Kranjska Gora; detajl: kip bl. Marjete Alacoque.

Sl. 28–29) Oltar Srca Jezusovega s kipi iz podjetij Raffi in Ellrich Fratelli, ok. 1910–1913, ž. c. Lurške Matere Božje, Brestanica; detajl: kip bl. Marjete Alacoque.

Sl. 30–31) Oltar Naše Ljube Gospe presvetega Srca s kipom in reliefi Eduarda Kupowskega, 1912, ž. c. Marije Matere usmiljenja (franciškani), Maribor; detajl: mozaik z bl. Marjeto Alacoque.

Sl. 32) Ivan Grohar: Srce Jezusovo, 1900, Nadškofijski ordinariat, Ljubljana.

Sl. 33) Ivan Grohar: Srce Jezusovo, 1901, ž. c. sv. Urha, Begunje.

Sl. 34) Ivan Vavpotič: Srce Jezusovo, 1912, bazilika Marije Pomagaj, Brezje.

Sl. 35) Tone Kralj: Razodetje Srca Jezusovega sv. Marjeti Alacoque, 1960, ž. c. sv. Jurija, Šturje.

VIRI IN LITERATURA

Literatura

- Aškerc, Anton, Prva slovenska umetniška razstava, v: *Ljubljanski zvon* 20/11, 1900, str. 625–630, 673–680.
- Baraga, France, *Kapiteljski arhiv Novo mesto. Regesti listin in popis gradiva* (Acta Ecclesiastica Sloveniae 17), Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani, Ljubljana 1995.
- Barbier, Ricky, Ortis, Suzy, *Luc Barbier 1903–1989*, La Taillanderie, Châtillon-sur-Chalaronne 2006.
- Cevc, Emilijan, Groharjeva slika Srca Jezusovega, v: *Družina*, 46/26–27, 1997 (29. 6.), str. 8.
- Coreth, Anna, *Liebe ohne Mass. Geschichte der Herz-Jesu-Verehrung in Österreich im 18. Jahrhundert* (Cor ad cor. Schriften im Dienst der Herz-Jesu Verehrung 4), Salterae, Maria Roggendorf 1994.
- Curk, Jože, *Topografsko gradivo. 1. Sakralni spomeniki na območju občine Celje*, Zavod za spomeniško varstvo Celje, Celje 1966.
- Curk, Jože, Brestanica. Gradbeno-zgodovinski oris, v: *Brestanica. Zbornik člankov in razprav* (ur. Jože Curk), Turistično društvo, Brestanica 1982, str. 107–141.
- Čebulj, Regalat, *Janzenizem na Slovenskem in frančiškani. Donesek h kulturni zgodovini Slovencev* (inavguralna disertacija), Frančiškanska provincija Slovenije, Ljubljana 1922.
- Damiš, Henrik, Brezje. Marija Pomagaj, *Brezjanski zbornik 2000* (ur. Jože Dežman) (Gorenjski kraji in ljudje. Gorenjski muzej Kranj 16), Družina, Ljubljana 2000, str. 31–93.
- Detzel, Heinrich, *Christliche Ikonographie. Ein Handbuch zum Verständnis der christlichen Kunst. 2. Die bildlichen Darstellungen der Heiligen*, Herder, Freiburg im Breisgau, 1894.
- Dolinar, France Martin, *Prošti Novomeškega kapitlja 1493–1993*, Tiskarna Novo mesto, Dolenjska založba, Novo mesto 1993.
- Gallif(f)et, Joseph de, *De cultu Sacrosancti Cordis Dei ac Domini nostri Jesu Christi in variis christiani orbis provinciis jam propagato*, Joannes Maria Salviori, Roma 1726.
- Globočnik, Damir, Bazilika Marije Pomagaj na Brezjah, *Brezjanski zbornik 2000* (ur. Jože Dežman), (Gorenjski kraji in ljudje. Gorenjski muzej Kranj 16), Družina, Ljubljana 2000, str. 249–268.
- Gruden, Josip, *Das soziale Wirken der katholischen Kirche in Österreich. 4/1. Diözese Laibach (Herzogtum Krain)*, Verlag der Leo-Gesellschaft in Wien, Ljubljana 1906.
- Harmening, Dieter, Herz Jesu. IV. Ikonographie, v: *Lexikon für Theologie und Kirche* 5 (ur. Walter Kasper et al.), Herder, Freiburg im Breisgau 2017 (posebna izdaja), stp. 54–55.
- Hattler, Franz Seraph, *Die bildliche Darstellung des göttlichen Herzens und der Herz-Jesu Idee. Nach der Geschichte, den kirchlichen Entscheidungen und Anforderungen der Kunst beschprochen*, Rauch, Innsbruck 1894².
- Heilige Margareta Maria Alacoque, Leben und Offenbarungen von ihr selbst geschrieben und ergänzt durch Zeitgenossen*, Paulusverlag, Freiburg 1974.
- Jegličev dnevnik. Znanstvenokritična izdaja* (ur. Blaž Otrin, Marija Čipić Rehar), Celjska Mohorjeva družba, Celje-Ljubljana 2015.
- Johns, Christopher M. S., »That Amiable Object of Adoration«. Pompeo Batoni and the Sacred Heart, v: *Gazette des Beaux-Arts*, 132, 1998, str. 19–28.

- Klemenčič, Matej, *Francesco Robba in beneško baročno kiparstvo v Ljubljani*, Založba Rokus, Ljubljana 1998.
- Komelj, Milček, Ivan Vavpotič, slikar življenjske harmonije, v: *Ivan Vavpotič 1877–1943*, Narodna galerija, Ljubljana 1987, str. 11–49.
- Koršič Zorn, Verena, *Frančiškanska cerkev v Ljubljani. Cerkev Marijinega oznanjenja*, Župnijski urad Marijinega oznanjenja, Ljubljana 1996.
- Kostanjšek Brglez, Simona, *Preobrazbe mesta. Zgodovinska, arhitekturna in umetnostna dediščina Slovenske Bistrice*, Zgodovinsko društvo dr. Jožeta Koropca, Slovenska Bistrica 2022.
- Kragelj, Jožko, *Svetišče Srca Jezusovega v Drežnici* (Sakralni spomeniki Primorske), Župnijski urad Drežnica, Drežnica 1995.
- Künstle, Karl, *Ikonographie der christlichen Kunst. 2. Ikonographie der Heiligen*, Herder, Freiburg im Breisgau 1926.
- Lampe, Evgen, Prva slovenska umetniška razstava, v: *Dom in svet* 13/21, 1900, str. 670–671.
- Lavrič, Ana, Vizitacije kot vir za slovensko zgodovino, v: *Grafenauerjev zbornik* (ur. Vincenc Rajšp), Znanstvenoraziskovalni center SAZU etc., Ljubljana 1996, str. 483–491.
- Lavrič, Ana, Cerkevna umetnost na naših tleh v primežu razsvetljenega absolutizma in janzenističnega rigorizma, v: *Vita artis perennis. Ob osemdesetletnici akademika Emilijana Cevca* (ur. Alenka Klemenc), Založba ZRC, Ljubljana 2000, str. 457.
- Lavrič, Ana, Bratovščine v klariških samostanih na Kranjskem. Njihova umetnostna in duhovna dediščina, v: *Acta historiae artis Slovenica* 25/1, 2020, str. 27–62.
- Lazarini, Franci, *Cerkvena arhitektura lavantinske škofije v času knezoškofa dr. Mihaela Napotnika (1889–1922)* (doktorska disertacija), Filozofska fakulteta, Maribor 2012.
- Lazarini, Franci, Cerkev Srca Jezusovega v Drežnici nad Kobaridom in njeno mesto v slovenski arhitekturi poznega historizma, v: *Annales. Series historia et sociologia* 22/1, 2012, str. 55–64.
- Lazarini, Franci, *Frančiškanska cerkev v Mariboru* (Umetnine v žepu 7), Ljubljana 2013.
- Limburg, Hans J., Herz Jesu. I. Geschichte, v: *Lexikon für Theologie und Kirche* 5 (ur. Walter Kasper et al.), Herder, Freiburg im Breisgau 2017 (posebna izdaja), stp. 51–53.
- Marolt, Marijan, *Dekanija Celje. 1. Cerkveni spomeniki v Celju*, Zgodovinsko društvo v Mariboru, Maribor 1931.
- Martelanc, Tanja, *Kapucini in njihova arhitektura na Slovenskem* (Acta Ecclesiastica Sloveniae 40), Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani, Ljubljana 2018.
- Morgan, David, *The Sacred Heart of Jesus. The Visual Evolution of the Devotion* (Meertens Ethnology Cahier 4), Amsterdam University Press, Amsterdam 2008.
- Pedrini, Arnaldo, *Don Bosco e la devozione al S. Cuore. Ricerca storico-ascetica* (Opera Salesiana), Roma 1987.
- Naše slike, v: *Peti katoliški shod v Ljubljani 1923*, Pripravljalni odbor, Ljubljana 1924, str. 382–383.
- Pirš, Andrej, Češčenje Srca Jezusovega. Vrtnice za leto 2016 (V šoli najsvetejših Src 16), Cistercijanska opatija, Stična 2006.
- Podbevšek, Anton, *Ivan Grohar. Tragedija slovenskega umetnika*, Založba Ivan Grohar, Ljubljana 1937.
- Preininger, Kristina, *Opus Matevža Langusa* (diplomsko delo), Filozofska fakulteta, Ljubljana 2002.

- Presveto Srce Jezusovo. Naš ščit in varno zavetje* (ur. Aneta Stoilovski), Spiritus Sanctus, Višnja Gora 2021.
- Réau, Louis, *Iconographie de l'Art chrétien. Iconographie des Saints* 3/1, Presses Universitaires de France, Paris 1958–1959.
- Resman, Blaž, Oltarna oprema in plastika v cerkvi Marijinega oznanjenja, v: *Frančiškani v Ljubljani. Samostan, cerkev in župnija Marijinega oznanjenja* (ur. Silvin Krajnc), Samostan in župnija Marijinega oznanjenja, Ljubljana 2000, str. 301–346.
- Ricci, Elisa, *Mille santi nell'Arte*, Ulrico Hoepli, Mailand 1931.
- Rožman, Gregor, Naši cerkveni slikarji. Koroška, v: *Ljubitelj krščanske umetnosti* 1/2, 1914, str. 65–66.
- Schauber, Vera, Schindler, Hanns Michael, *Bildlexikon der Heiligen, Seligen und Namenspatrone*, Pattloch, Augsburg 1999.
- Schütz, Lieselotte, Margareta Maria Alacoque, v: *Lexikon der christlichen Ikonographie. Ikonographie der Heiligen* 7, Herder, Freiburg im Breisgau 1974, stp. 505.
- Smole, Majda, *Cerkev Srca Jezusovega v Ljubljani*, Misijonska družba, Ljubljana-Tabor 1983.
- Smolik, Marijan, *Odmev verskih resnic in kontroverz v slovenski cerkveni pesmi od začetkov do konca 18. stoletja* (ur. Matija Ogrin), 2011 (2. elektronska izdaja, eZMono, <http://ezb.ijs.si/fedora/get/ezmono:ovr/VIEW/>).
- Smrekar, Andrej, Ivan Grohar. Daljave in bližine, v: *Ivan Grohar. Bodočnost mora biti lepša (1867–1911)* (ur. Andrej Smrekar) (Knjižnica Narodne galerije. Predstavitve 4), Narodna galerija, Ljubljana 1997, str. 11–38.
- Smrekar, Andrej, Katalog razstavljenih slik v Narodni galeriji Ljubljana, v: *Ivan Grohar. Bodočnost mora biti lepša (1867–1911)* (ur. Andrej Smrekar) (Knjižnica Narodne galerije. Predstavitve 4), Narodna galerija, Ljubljana 1997, str. 39–137.
- Smrekar, Andrej, Pozabljena slika Ivana Groharja, v: *Acta historiae artis Slovenica* 15, 2010, str. 77–86.
- Sonnenberg, Bernhard, *Neue vom Himmel gesandte Andacht gegen dem Göttlichen Hertz Jesu Christi*, Johann Lucas Straub, München 1697.
- Stele, France, *Politični okraj Kamnik. Topografski opis* (Umetnostni spomeniki Slovenije), Umetnostnozgodovinsko društvo, Ljubljana 1929.
- Steska, Viktor, Koželj Matija, v: *Slovenski biografski leksikon*, 1/4, Zadružna gospodarska banka, Ljubljana 1932, str. 544.
- Stražar, Stane, *Mengeš in Trzin skozi čas*, Odbor Krajevnih skupnosti, Mengeš-Trzin 1993.
- Strle, Anton, Praznik presvetega Srca Jezusovega, v: *Leto svetnikov* 2 (ur. Marijan Smolik), Mohorjeva Družba Celje, Celje 2000, str. 546–555.
- Špelič, Miran, Ivan Vavpotič (1877–1943), Srce Jezusovo, 1912. Bazilika Marije Pomagaj na Brezjah, v: *Magnificat*, 9/6, 2022, str. 2–3.
- Tone Kralj* (ur. Igor Kranjc), Moderna galerija, Ljubljana 1998.
- Umetnostna topografija Slovenije. Upravna enota Jesenice. Občine Jesenice, Kranjska Gora in Žirovnica* (ur. Blaž Resman), Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU, Ljubljana 2011.
- Umetnostna topografija Slovenije. Upravna enota Ajdovščina. Občini Ajdovščina in Vipava* 1 (ur. Helena Seražin), Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU, Ljubljana 2012.

- Walzer, Albert, *Das Herz im christlichen Glauben*, v: *Das Herz. 1. Im Umkreis des Glaubens* (ur. Karl Thomae), Verlag Biberach, Biberach an der Riss 1965, str. 107–148.
- Walzer, Albert, in redakcija, *Herz Jesu*, v: *Lexikon der christlichen Ikonographie. Allgemeine Ikonographie 2* (ur. Engelbert Kirschbaum et al.), Herder, Freiburg im Breisgau 1970, stp. 250–254.
- Zalar, Franc, Katalog Groharjevih del v Mestnem muzeju Ljubljana, v: *Ivan Grohar. Bodočnost mora biti lepša (1867–1911)* (ur. Andrej Smrekar) (Knjižnica Narodne galerije. Predstavitve 4), Narodna galerija, Ljubljana 1997, str. 143–195.
- Zarnik, Miljutin, Prva slovenska umetniška razstava, v: *Slovenski narod* 33/230, 1900, str. 1–2.
- Zore, Janez, Sv. Marjeta Marija Alacoque (Alakok), † pobudnica češčenja presvetega Srca Jezusovega, v: *Leto svetnikov* 4 (ur. Marijan Smolik), Mohorjeva Družba Celje, Celje 2000, str. 124–128.
- Žerovc, Beti, Zelo slovenska slika, v: *Slovenski impresionisti in njihov čas 1890–1920* (ur. Barbara Jaki, Mateja Breščak, Andrej Smrekar) (Knjižnica Narodne galerije), Narodna galerija, Ljubljana 2008.
- Žigon, Andreja, *Cerkveno stensko slikarstvo poznega 19. stoletja na Slovenskem*, Mohorjeva družba v Celju, Celje 1982.
- Žigon, Andreja, Matija Koželj in stensko slikarstvo, v: *Kamnik 1229–1979. Zbornik razprav s simpozija ob 750-letnici mesta* (ur. Jože Žontar), Kulturna skupnost Kamnik, Sekcija za krajevno zgodovino Zgodovinskega društva za Slovenijo, Kamnik 1985, str. 89–96.
- Žigon, Andreja in Rovšnik, Borut, *Matija Koželj 1842–1917*, Kulturni center Kamnik, Kamnik 1986.

Spletni viri

- Achen, Henrik, von, Human heart and Sacred Heart: reining in religious individualism. The heart figure in 17th century devotional piety and the emergence of the cult of the Sacred Heart, *Categories of Sacredness in Europa, 1500–1800. Conference at the Norwegian Institute in Rome 2001* (ur. Arne Bugge Amundsen in Henning Laugerud, Universitetet, Oslo 2003, objavljeno na: <https://enid.w.uib.no/library/texts/human-heart-and-sacred-heart-reining-in-religious-individualism-the-heart-figure-in-17th-century-devotional-piety-and-the-emergence-of-the-cult-of-the-sacred-heart/>).
- Becker-Huberti, Manfred, »Ächt religiöse Bilder«. *Die Stahlstiche des Vereins zur Verbreitung religiöser Bilder in Düsseldorf von 1842–1943*, objavljeno na: <https://nazarener-stiche.de/vorwort.html>.
- Boenzi, Joseph, Da Mihi Animas. Cry of the Pastoral Heart of Francis de Sales, v: »Da mihi animas cetera tolle« *Symposium*, Berkeley 2007, str. 13–24, objavljeno na: https://www.salesian.online/wp-content/uploads/2022/04/PDFsam_JSS_2007_1.pdf.
- Duffy, Margaret, *Ad imaginem Dei. The Sacred Heart of Jesus – An Iconographic Introduction*, 2017 (dopolnjena verzija 2024), objavljeno na: <https://imaginemdei.blogspot.com/2017/06/the-sacred-heart-of-jesusan.html>.
- Melion, Walter S., »Before Our Lord like a blank canvas before a painter« The Cult of the Cor Jesu and Its Flemish Emblematic Origins, v: *Journal of Historians of Netherlandish Art*, 16/2, 2024, str. 1–34, objavljeno na: <https://jhna.org/articles/before-our-lord-cult-of-the-cor-iesu-flemish-emblematic-origins/>.

Murdocca, Osvaldo, *Lettura e analisi del testo: Autobiografia di Margherita Maria Alacoque*, Pontificia università Gregoriana, Istituto di spiritualità, Roma 2009, objavljeno na: <https://www.osvaldomurdocca.it/wp-content/uploads/2017/03/S.Margherita-Maria-Alacoque.pdf>.

Viri fotografij

- Sl. 1: <https://www.osvaldomurdocca.it/wp-content/uploads/2017/03/S.Margherita-Maria-Alacoque.pdf>.
- Sl. 2: https://www.researchgate.net/figure/Fig-Engraving-of-Alacoque-holding-Sacred-Heart-drawing-after-Savinien-Petit_fig1_37710889.
- Sl. 3: Ana Lavrič, zasebni fotoarhiv. Za sliko glej tudi: https://www.delcampe.net/en_GB/collectables/devotion-images/image-pieuse-19eme-la-bienheureuse-marguerite-marie-alacoque-presentant-limage-du-sacre-coeur-1490160739.html.
- Sl. 4: https://sl.m.wikipedia.org/wiki/Slika:Merazhofen_Pfarrkirche_Chorgest%C3%BChl_links_Margaretha_Maria_Alacoque.jpg.
- Sl. 5: https://books.google.si/books/about/De_cultu_Sacrosancti_Cordis_Dei_ac_Domin.html?id=VmbyK3tnm18C&redir_esc=y.
- Sl. 6: https://books.google.si/books/about/Neue_vom_Himmel_gesandte_Andacht_gegen_d.html?id=GEg9AAAcAAJ&redir_esc=y.
- Sl. 7: https://books.google.si/books/about/De_cultu_Sacrosancti_Cordis_Dei_ac_Domin.html?id=VmbyK3tnm18C&redir_esc=y.
- Sl. 8: <https://www.raccoltastampesartori.it/opere/b-margherita-maria-alacoque-religiosa-della-visitazione-di-s-maria-dalla-santita-di-n-s-pio-ix-pont-mass-innalzata-solennemente-agli-onori-di-beata-cav-franc-podesti-dip-g-guglielmi-lit-dal-cartone-roma-danesi-imp>.
- Sl. 9: <https://www.raccoltastampesartori.it/opere/b-margherita-maria-alacoque-religiosa-della-visitazione-di-s-maria-dalla-santita-di-n-s-pio-ix-pont-mass-innalzata-solennemente-agli-onori-di-beata-g-guglielmi-lit-roma-danesi-imp>.
- Sl. 10: https://sl.wikipedia.org/wiki/Marjeta_Marija_Alakok.
- Sl. 11: Vera Schaubert, Hanns Michael Schindler, *Bildlexikon der Heiligen, Seligen und Namenspatrone*, Augsburg 1999.
- Sl. 12: Ana Lavrič, zasebni fotoarhiv. Za sliko glej tudi: <https://www.alamy.com/stock-photo-alacoque-and-jesus-56736274.html>.
- Sl. 13: <https://www.heiligen-legende.de/margareta-maria-alacoque/>.
- Sl. 14: Ana Lavrič, zasebni fotoarhiv. Za sliko glej tudi: <https://picclick.it/870-Santino-antico-Santa-Margherita-Maria-Alacoque-da-196154475780.html>.
- Sl. 15: <https://stpetersbasilica.info/Altars/SacredHeart/SacredHeart.htm.imhbak.2010-02-05>.
- Sl. 16: <https://holynamecalgary.ca/2021/02/15/st-claude-de-la-colombiere/>.
- Sl. 17: <https://www.jesuites.com/les-jesuites-bien-presentes-au-jubile-de-paray-le-monial/>.
- Sl. 18: Foto: Tomaž Lauko.
- Sl. 19–25, 28–29: Ana Lavrič, zasebni fotoarhiv.
- Sl. 26–27, 30–32, 34–36: UIFS ZRC SAZU©, foto: Andrej Furlan.
- Sl. 33: Foto: Blaž Resman.